

**Změny v oboru občanského práva v období druhé československé
republiky a Protektorátu Čechy a Morava
(1.10.1938 – 31.12.1943)**

srpen 2011

Ondřej Zima

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 8. 2011

Děkuji panu doc. JUDr. Vladimíru Kindlovi za pomoc, kterou mi formou konzultací poskytl při psaní této práce.

Obsah

Obsah	1
Úvod.....	2
I. Předpisy omezující volnou dispozici s majetkem	3
I.a Omezení nabývání a pachtování nemovitého majetku	4
I.b Omezení volné dispozice s některými komoditami a movitým majetkem	10
I.c Omezení dispozice s majetkem nacházejícím se v zahraničí nebo ovládaným zahraničními subjekty	14
I.d Závěr.....	16
II. Opatření k nápravě škod z let 1938 a 1939	19
II.a Závěr.....	22
III. Předpisy regulující nájemní vztahy	23
III.a Závěr.....	36
IV. Regulace v oblasti pracovněprávních vztahů	39
IV.a Opatření proti nezaměstnanosti a snižování mezd.....	39
IV.b Nedostatek pracovních sil a omezení fluktuace.....	45
IV.c Závěr.....	57
Závěr	60
Použitá literatura a prameny.....	62
Resume.....	66

Úvod

Občanské právo po Mnichovu, to nebyl pouze dosavadní Obecný zákoník občanský (O.z.o., ABGB), jak by se nezasvěcenému čtenáři mohlo zdát. V tomto bouřlivém období vešla v platnost řada norem, které ač přímo nezasahovaly do znění občanského zákoníku, přesto měnily charakter občanského práva jako takového. Bylo to období, kdy se změny v právním řádu přestávaly realizovat formou zákonů a většina právních předpisů byla vydávána vládou v podobě nařízení. Zprvu tomu tak bylo kvůli nutnosti rychle reagovat na překotné geopolitické a sociální změny, které po Mnichově nastaly. Se stále se prohlubujícím vazalstvím vůči německé Říši, které nakonec vedlo až k otroctví se zároveň zesilovaly i tendence nahradit dosavadní demokratické zřízení autoritativním v německém stříhu. Jedním z projevů těchto tendencí byl právě odklon od parlamentního zákonodárství ve prospěch vládní normotvorby, která se po 15.12.1938, kdy byl vydán tzv. Zmocňovací zákon, stala zcela výlučnou¹. V období druhé republiky se československá zahraniční politika začala zaměřovat na Německo z důvodů hospodářských, bezpečnostních i pragmatických. Opuštěné spojení, vklíněné mezi nepřáteli a zklamané praxí dosavadních politických stran se začalo Československo orientovat na spolupráci s někdejší nepřítel. Snaha zavděčit se nacistům vedla k přejímání prvků politického a právního systému sousedící totalitní mocnosti, která sama považovala své občany spíše za poddané. Soukromoprávní obory, které stály na zásadě smluvní autonomie myslících bytostí se tak ocitly první „na ráně“. Berlínský profesor Wolfgang Siebert si v rámci svých přednášek na zasedáních Svazu německých právníků v roce 1943 položil ilustrativní řečnickou otázku, v jakém smyslu se vůbec ještě dá hovořit o občanském nebo soukromém právu, není již veřejným právem tak silně přetvořeno, že se jedná pouze o zbytkový obor?² Jakým způsobem bylo občanské právo přetvářeno jsem se rozhodl prozkoumat v oblasti úpravy věcných a závazkových práv.

1 Viz. Sbírka zákonů a nařízení Republiky československé ročník 1938 a n.

2 Andres, Bedřich. Deník : Proměny v občanském právu od r. 1933. Právník. 1944, str. 71 – 72.

I. Předpisy omezující volnou dispozici s majetkem

Mnichovská dohoda měla zdánlivě vyřešit národnostní problémy v Československu. Byla prezentována jako mírové řešení, které má umožnit další mírový vývoj ve střední Evropě a zabránit utiskování národnostních menšin. Česká reprezentace se smířila s faktem, že nové Československo bude malé a závislé na Německu. Vládní kruhy dělaly vše možné, aby nešláply sousední mocnosti „na kuří oko“ a u veškerých důležitých politických rozhodnutí byla posuzována i jejich vhodnost vzhledem k Německu. Země se vnitropoliticky proměňovala z liberálně demokratické k autoritativní inspirované prvky nacionálního socialismu, aby docílila bezproblémové koexistence s Německem. Adolf Hitler měl ovšem s Československem jiné plány, než mírovou spolupráci. Jeho cílem bylo stát rozbít a ovládnout, tak jak se nakonec také stalo, přičemž vyčkával na příhodný okamžik, aby mohl celou akci prezentovat jako mírovou misi. Jeho plánům nahrával fakt, že na území zbytkového Československa se stále nacházelo okolo 300.000 československých občanů německé národnosti. Tato národnostní menšina měla být nacisty dále využita k provokačním a nátlakovým akcím proti Československu a měla dát Německu záminku k zásahu.³ Patrně z toho důvodu došlo na vydání předpisů omezujících nakládání s majetkem, který by mohl být zneužit k dalšímu rozvracení státu. Tento motiv přicházel v úvahu hlavně u nemovitého majetku, který mohl případně sloužit k podpoře diverzních akcí, ukrývání osob a zbraní. V případě podniků a bytových domů přicházelo v úvahu jejich skupování za účelem uzavření, což mohlo ještě více zhoršit sociální poměry v republice. Dalším důvodem byla snaha zabránit spekulativnímu skupování nemovitostí za účelem zisku. V případě movitého majetku měla tato opatření zlepšit zásobovací poměry a regulovat spotřebu, což bylo vynuceno válečným stavem.

³ srov. Rataj, Jan. O autoritativní národní stát : Ideologické proměny české politiky v druhé republice. Praha : Karolinum, 1997. str. 147 a n.

I.a Omezení nabývání a pachtování nemovitého majetku

Vládní nařízení č. 218/1938 Sb. z. a n. „o přechodném obmezení zcizení a propachtování určitých druhů nemovitostí“ ze dne 9. října 1938 bylo vydáno v době probíhajícího vyklízení odstoupených pohraničních oblastí a vrcholící nejistoty z budoucích událostí. Podkladem pro jeho vydání byl zákon č. 131/1936 Sb. „o obraně státu“. Bylo vydáno patrně proto, aby veřejná moc mohla kontrolovat vnitrostátní přesuny majetku a případně zabránit jeho zneužití.

Podle § 1 se v době branné pohotovosti státu vyžadoval ke smluvnímu zcizení či propachtování některých druhů nemovitostí souhlas okresního úřadu. Těmito nemovitostmi byly stavební parcely, pozemky zastavěné obytnými domy či provozovny a zemědělské nemovitosti. Nutno podotknout, že se v době vydání tohoto předpisu uplatňovala zásada *superficies solo cedit*⁴, takže budovy byly považovány za součást pozemku. Souhlas okresního úřadu se vyžadoval i v případě propachtování zemědělských a lesních podniků. Smlouva uzavřená bez potřebného souhlasu byla ex lege prohlášena za neplatnou.

Podle § 3 se ustanovení § 1 nevztahovalo na nemovitosti zapsané v železniční nebo horní knize.

Ustanovení § 4 vymezovalo, kdy souhlas okresního úřadu není potřeba :

- 1) byl – li právní úkon schválen státním úřadem;
- 2) byl – li smluvní stranou stát, země nebo okres a dále právnické osoby jimi spravované;
- 3) pokud šlo o právní úkon mezi manžely, rodičem a dítětem nebo sourozenci.

Ustanovení § 5 stanovovalo obecné podmínky pro udělení souhlasu. Tak tedy souhlas měl být okresním úřadem udělen tehdy, pokud proti zamýšlenému právnímu úkonu nebylo z hlediska veřejného zájmu námitek. Při posuzování veřejného zájmu měl úřad postupovat podle volného uvážení.

Naopak § 6 stanovil, kdy měl být souhlas odepřen. Toto ustanovení je tedy klíčové pro určení účelu, který byl vydáním tohoto předpisu sledován. Souhlas měl být odepřen zejména :

- 1) byla – li obava, že nabyvatel kupuje nemovitost pro účely

⁴ § 297 O.z.o.

spekulace; 2) byla – li obava, že nemovitost v rozporu s veřejným zájmem přestane sloužit svému dosavadnímu účelu; 3) existovalo – li podezření, že má dojít ke zneužití mimořádných poměrů, které nastaly z důvodu branné pohotovosti státu. Bod 3 je formulován mnohoznačně. Pravděpodobně měl postihovat případy, kdy mělo být nemovitého majetku zneužito k narušování obrany a vnitřní bezpečnosti státu. Nelze ale vyloučit, že měl postihovat i pokusy o sebeobohacení využívající nastalých mimořádných poměrů. Takové jednání by se ovšem dalo podle mého názoru podřadit i pod 1. bod.

Ačkoliv měl být souhlas odepřen podle § 6 bod 2. proto, že v rozporu s veřejným zájmem hrozilo, že nemovitost přestane sloužit původnímu účelu, mohl být přesto udělen. A to v případě hrozících existenčních potíží prodávajícího.

Pokud byl ke zcizení nemovitosti vyžadován souhlas, měl být výměr o jeho udělení přiložen k žádosti o zápis změn do katastru. V opačném případě by katastrální úřad musel žádost zamítnout (§ 9).

Vládní nařízení č. 313/1938 Sb. z. a n. „o přechodném obmezení nabývání určitých druhů nemovitostí v exekuci“ bylo vydáno dne 6. prosince 1938 na základě zákona č. 131/1936 Sb. „o obraně státu“. Toto nařízení bylo obdobou výše uvedeného vládního nařízení č. 218/1938 Sb. pro případy, že se nemovitosti nabývaly v dražbě v rámci exekučního řízení a nikoli smluvně.

Podle § 1 byl v době branné pohotovosti státu potřeba k nabytí zemědělských nemovitostí, nemovitostí zastavěných obytnými domy či provozovny a stavebních parcel v exekuci nebo dobrovolné dražbě, souhlas okresního úřadu v jehož obvodu se nemovitost nacházela.

Tento souhlas se nevyžadoval, pokud nemovitost nabýval stát, země nebo okres. Stejně jako právnické osoby jimi spravované nebo vlastněné (§ 2).

Pro nabývání nemovitostí v exekuci platilo, že úřední souhlas měl být předložen soudu spolu s návrhem na převzetí nemovitosti (§ 3). Při dražbě měl být souhlas předložen soudu nejpozději před jejím skončením, jinak soud uložil vydražiteli povinnost osvědčit do tří dnů, že bylo o souhlas zažádáno. Poté plynula lhůta jeden měsíc na předložení výměru okresního úřadu, kterým se souhlas uděloval. Marné uplynutí některé lhůty znamenalo zrušení příklepu a nařízení nového dražebního roku.

Ustanovení § 4 bylo vodítkem pro rozhodování o udělení souhlasu. Tak úřední souhlas měl být udělen tehdy, když z hlediska veřejného zájmu nebylo námitek proti nabytí nemovitosti žadatelem. Při posuzování veřejného zájmu měl úřad postupovat podle volného uvážení.

Podle § 6 toto nařízení platilo jen pro země Českou a Moravskoslezskou. Narozdíl od nařízení č. 218/1938 Sb., jehož platnost takto omezena nebyla. Důvodem mohla být podle mého názoru rozdílnost úprav exekučního řízení mezi Čechami a Slovenskem a hlavně počínající decentralizace státu, která se projevovala omezováním pravomocí centrální vlády ve vztahu k slovenským záležitostem.

Vládní nařízení č. 35/1939 Sb. z. a n. „o úpravě některých poměrů při zemědělských pachttech“ ze dne 10. března 1939 bylo vydáno na základě ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. Důvodem vydání, který se dá převážně dovést z ustanovení § 8, bylo zřejmě umožnit drobným rolníkům a bývalým zaměstnancům velkostatků samostatné hospodaření a pronájem půdy. Účelem nařízení bylo rozdrobit držbu velkých rozloh pozemků a umožnit usazení nezaměstnaných zemědělců, patrně hlavně z odstoupených území.

Od nabytí účinnosti tohoto nařízení bylo možné propachtovat hospodářský celek, kterým se rozuměl funkčně samostatný statek, dvůr nebo usedlost s převažujícím zemědělským hospodařením, jen se souhlasem Ministerstva zemědělství (§ 1). Totéž se týkalo propachtování byť i jen části hospodářství, které bylo doposud obhospodařováno jako celek. Pachtýřem (nájemcem) hospodářského celku mohla být nadále jen fyzická osoba a každá fyzická osoba si mohla propachtovat jen jeden celek. Vlastník měl zakázáno propachtovat jedné osobě více hospodářských celků, manželé byli považováni za jednu osobu. Výjimky byly možné, pokud tak vyžadoval hospodářský nebo veřejný zájem a mohlo je udělit Ministerstvo.

Hospodářský celek si mohl propachtovat pouze ten, kdo neměl dostatečný příjem ze zaměstnání, živnosti nebo jiných zdrojů, který by umožňoval slušnou výživu jeho a jeho rodiny (§ 2).

Kdo již měl propachtováno více hospodářských celků, byl oprávněn nechat si v pachtu jen jeden takový celek (§ 3).

Kdo hodlal propachtovat svůj hospodářský celek nebo obnovit pachtovní smlouvu, měl povinnost oznámit svůj záměr ministerstvu spolu s podmínkami pachtu. U obnovy pachtu byla lhůta na oznámení 3 měsíce před vypršením smlouvy (§ 5).

Pokud byla pachtýřem právnická osoba, nebo měl pachtýř propachtováno více hospodářských celků, byla stanovena povinnost do 30 dnů oznámit ministerstvu podmínky pachtu a údaje o vlastníkově hospodářství, respektive který celek si pachtýř hodlá z více celků ponechat (§ 6). V případech podle §§ 5 – 6 mělo ministerstvo určit, komu je vlastník povinen hospodářský celek propachtovat (§ 7). Pokud se tímto způsobem nepodařilo celek propachtovat, všichni určené pachtýři odmítli anebo ministerstvo nikoho neurčilo, mohl si vlastník v souladu s tímto nařízením vybrat pachtýře sám.

Ustanovení § 8 se mi co do určení účelu celého nařízení jeví jako zásadní. Ministerstvo podle něj mělo při výběru pachtýřů upřednostňovat především osoby, které ve svém dosavadním působišti prokázaly svoje hospodářské a podnikatelské schopnosti, dále pak zaměstnance, kteří v důsledku účinnosti tohoto nařízení přišli o zaměstnání. Pachtýřům pak byla uložena povinnost zaměstnat především osoby, které byly na hospodářském celku doposud zaměstnány. Z toho vyplývá, že hospodářské celky měly být propachtovány především schopným rolníkům, kteří přišli z odstoupených území (proto zmínka o dosavadním působišti), a nebo propuštěným zemědělským dělníkům, kterým mělo být umožněno samostatné hospodaření.

Dosavadní pachtýř byl povinen vyklidit nemovitost do dne stanoveného ministerstvem. Za předčasné zrušení pachtovní smlouvy nenáležela žádné straně náhrada a mělo se za to, že smlouva vypršela uplynutím času (§ 9). Pachtovné mělo novému pachtýři zůstat v dosavadní výši. Případné spory řešil okresní soud. Doba trvání pachtu pro nového pachtýře byla nejméně 6 let. Rozhodnutí ministerstva o vyklizení pachtované nemovitosti bylo exekučním titulem, tudíž soud mohl nemovitost v exekučním řízení vyklidit (§ 11).

Podle § 21 hrozil při nedodržení ustanovení tohoto nařízení trest od okresního úřadu v peněžité formě až do 100.000 K nebo ve formě odnětí svobody až na 6 měsíců.

Podle § 24 platilo toto nařízení pouze v zemích České a Moravskoslezské.

Vládní nařízení č. 140/1940 Sb. z. a n. „o využití pozemků k pěstování užitečných rostlin“ ze dne 22. února 1940 vydané podle ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. je na hranici mnou sledované problematiky. Zaujalo mě ovšem ustanoveními, na základě kterých mohl být pozemek v soukromém vlastnictví svěřen kvůli neochotě vlastníka plnit nařízení úřadů ohledně způsobu hospodaření v nucenému hospodáři, který si veškeré výnosy mohl ponechat a vlastníkovu pozemku nic neodváděl.

Všechny pozemky, které nebyly dostatečně hospodářsky využity (nevýnosné pastviny, stavební pozemky, pozemky ležící ladem), měly být podle tohoto nařízení obcemi sepsány a tyto seznamy postoupeny okresním úřadům. Okresní úřad měl potom rozhodnout, které pozemky budou využity k pěstování zemědělských plodin. Přitom mohl povolit dočasné užívání soukromých cest a cizích pozemků pro účely příjezdu. V případě, že vlastník (pachtýř apod.) přes upomenutí nezačal s přípravnými pracemi na obdělávání pozemku, obec měla povinnost tuto skutečnost oznámit okresnímu úřadu. Okresní úřad mohl dát pozemek obdělávat na náklady vlastníka nebo svěřit obdělání pozemku jiné osobě - v nucenému hospodáři - a to na dobu až dvou let.

Práva a povinnosti v nuceného hospodáře upravoval § 5. Jeho základní povinností bylo obhospodařovat pozemek s péčí řádného hospodáře. Mohl činit veškerá opatření potřebná k řádnému hospodaření na pozemku a náležely mu též veškeré výnosy. Vlastník měl oproti tomu povinnost zdržet se všeho, co by hospodaření na pozemku narušovalo. Náhrada za ustanovení v nuceného hospodáře vlastníkovu nepřislušela. Jeho závazky plynoucí z vlastnictví pozemku ale trvaly nadále. Změny ve vlastnictví pozemku neměly vliv na v nucené hospodaření.

Podle § 7 hrozil za porušení ustanovení tohoto nařízení trest od okresního úřadu v peněžité formě až 10.000 K nebo ve formě odnětí svobody až na 2 měsíce, případně obojí.

Vládní nařízení č. 325/1942 Sb. z. a n. „o zalesňování pozemků, které nejsou plně výnosné“ vydané dne 9. září 1942 podle nařízení říšského protektora ze dne 12. prosince 1940 str. 604 Věstníku říšského protektora je podobného zaměření jako předcházející nařízení z 22. února 1940. V tomto případě ovšem měly být zemědělsky nevýnosné pozemky využity k pěstování dřevin. Stejně jako v předchozím případě i

proti vůli vlastníka či nájemce pozemků, čímž je tento předpis zajímavý.

Podle § 1 se nařízení týkalo zemědělských pozemků, které byly buď naprosto nevýnosné nebo výnos z nich byl pouze nepatrný. Demonstrativním výčtem bylo uvedeno, že se jedná především o pustiny, břehy, svahy, stráně a močály. Vláda měla evidentně zájem na maximálním využití každého kousku země. Tyto pozemky měly být lesnický využity, pokud k tomu byly vhodné a dalo se předpokládat, že vlastník bude schopen hradit náklady s osázením spojené. Výtěžek z hospodaření náležel vlastníkov (nájemci) pozemku.

Soupis všech pozemků, na které se vztahovalo toto nařízení měly provést obce, v jejichž obvodu se tyto pozemky nacházely. Vzniklý seznam obsahující jméno vlastníka, rozlohu a dosavadní využití byly povinné postoupit do šesti měsíců od účinnosti tohoto nařízení příslušným okresním úřadům (§ 2).

Okresní úřad měl následně vyslechnout stanovisko Svazu zemědělství a lesnictví pro Čechy a Moravu⁵ nuceně sdružujícího veškeré vlastníky zemědělské a lesnické půdy a rozhodnout o tom, zda má být pozemek zalesněn a jakým způsobem (§ 3). Pokud vlastník (nájemce) pozemku ve lhůtě určené okresním úřadem nesplnil uloženou povinnost, mohl dát okresní úřad obdělát pozemek na náklady vlastníka, eventuálně nájemce (§ 4).

⁵ Srov. Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Praha : Karolinum, 2002. str. 79

I.b Omezení volné dispozice s některými komoditami a movitým majetkem

Vládní nařízení č. 206/1939 Sb. z. a n. „kterým se zmocňuje ministerstvo zemědělství k úpravě hospodaření některými potravinami a krmivý“ ze dne 18. září 1939 bylo vydáno na základě ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. Toto nařízení zmocnilo ministra zemědělství k zavádění opatření, která měla podle textu předpisu za cíl zajistit zásobování obyvatelstva potravinami a krmivý. Jelikož bylo vydáno nedlouho po německé invazi do Polska, která byla zahájena 1. září 1939, dá se dovodit, že hlavním smyslem byla spíše úspora vyjmenovaných komodit ve prospěch německé armády. Toto nařízení také umožnilo zavést systém odběrních lístků, který se udržel až do 50. let 20. století a stal se hlavním symbolem válečného nedostatku.

Ministerstvo zemědělství bylo tímto nařízením zmocněno, aby po dobu mimořádných poměrů řídilo hospodaření některými výrobky. Tyto výrobky byly uvedeny v § 6 a jednalo se o : obilí, mlýnské a moučné výrobky, rýži, luštěniny, brambory a výrobky z nich vyjma škrobu a lihu, cukrovka, cukr, káva, kávové náhražky a přísady, čaj, kakao, čokoláda, cukrovinky, čekanka, olejnaté plodiny a jiné suroviny pro výrobu olejů a umělých tuků, chmel, slad, pivo, krmiva, hovězí dobytek, vepřový a skopový brav, jateční koně, maso a masné výrobky, mléko a mléčné výrobky, přirozené a umělé jedlé tuky, vejce. Ministerstvo zemědělství mohlo uvedený výčet zúžit nebo rozšířit pouze se souhlasem vyživovací rady. Vyživovací radu tvořili ministři zemědělství, vnitra, průmyslu, obchodu a živností a předseda Nejvyššího úřadu cenového (§ 2). Souhlasu vyživovací rady podléhala obecně všechna opatření zásadního významu, která ministr zemědělství hodlal učinit. Ministr zemědělství mohl při řízení hospodaření s uvedenými výrobky především výrobky nechat zabavit, nařídít soupis osob a zásob, stanovit spotřební množství, stanovit odběr na odběrní lístky a provádět dozor nad prováděním opatření.

Pravomoci kontrolních orgánů byly vypočtené v § 8 a byly široké. Jejich příslušníci byli oprávněni vstoupit do prostor určených k podnikání a skladování výrobků vypočtených v § 6. Směli konat prohlídky, odebírat vzorky, nahlížet do

dokumentů a pořizovat si z nich výpisy. Pokud měli zvláštní rozkaz, mohli se dožadovat vpuštění i do bytu živnostníka nebo majitele podniku.

Porušení ustanovení tohoto nařízení mohly okresní úřady potrestat peněžitou pokutou až 1.000.000 K nebo vězením v trvání do jednoho roku (§ 9).

Právní úkony, které byly učiněny v rozporu s tímto nařízením a předpisy podle něho vydanými, byly prohlášeny za neplatné (§ 10). Pokud byl takový právní úkon učiněn ještě před účinností tohoto nařízení, mohl být ministerstvem zemědělství prohlášen za neplatný dodatečně. Plnění povinností podle tohoto nařízení nezakládalo nárok na náhradu škody proti státu.

Vládní nařízení č. 29/1940 Sb. z. a n. „o hospodaření odpadky“ ze dne 21. prosince 1939 bylo vydáno na základě ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. Toto nařízení bylo příznačné pro právě začínající válečné období. Odráželo snahu maximálně zužitkovat veškeré suroviny, včetně těch druhotných, jelikož bylo třeba vykrýt zvýšené materiální potřeby válčících armád. Z hlediska občanského práva je zajímavá pouze část tohoto předpisu, ale je o to zajímavější, že postihuje samotné základy vlastnického práva, základního občanskoprávního institutu. Ve snaze zabránit ničení odpadů, které mohly být dále zužitkovány, bylo zakázáno uplatnit své vlastnické právo ve smyslu věc zničit nebo opustit.

Předpis se vztahoval na staré předměty a odpadové hmoty, které měly být odstraněny z důvodu další neupotřebitelnosti. Na odpadky dovezené z ciziny se nařízení nevztahovalo (§ 1). Ničení odpadků bylo výslovně zakázáno. Výjimkou byly případy, kdy jejich zničení bylo nezbytně nutné ze zdravotních důvodů nebo kvůli veřejnému zájmu (§ 2). V ustanovení § 3 byla stanovena všeobecná povinnost odpadky sbírat, uschovávat, odevzdávat, odebírat a zužitkovat způsobem, který stanovilo ministerstvo průmyslu, obchodu a živností. To vše z důvodu řádného podchycení, spořádaného obchodování a náležitého zužitkování všech odpadků. Z toho vyplývá, že teoreticky bylo zakázáno se odpadků zbavit způsobem, který by znamenal jejich opuštění jako věci ničí ve smyslu § 386 o. z. o. Namísto toho měly být sbírány a odevzdávány, tedy mělo být převáděno vlastnické právo k nim na další subjekty. Prakticky to ovšem sotva mohlo platit o všech odpadcích.

Sběr odpadků byl pro fyzické osoby, které je sbíraly samy nebo s pomocí rodinných příslušníků za účelem jejich odevzdání nebo prodání obchodníku s odpady podmíněn vydáním licence od okresního úřadu (§ 4). Odpadky mohly být prodány pouze oprávněnému obchodníkovi s odpady. Ten pokud odpadky nabýval, obchodoval nebo třídil jinak než sám a s pomocí rodinných příslušníků, potřeboval ke své činnosti povolení od ministerstva průmyslu, obchodu a živností.

Podle § 6 byla za dodržování tohoto nařízení a prováděcích předpisů vydaných na jeho základě odpovědná za domácnost hlava rodiny. Za podnik, úřad nebo jinou instituci, kde se odpadky vyskytovaly byl odpovědný majitel či vedoucí (§ 6). Za porušení ustanovení tohoto nařízení hrozila od okresního úřadu pokuta až 20.000 K nebo vězení až na 3 měsíce (§ 8).

Vládní nařízení č. 159/1940 Sb. z. a n. „o zajištění řádného provozu zemědělských podniků“ ze dne 29. dubna 1940 bylo vydáno na základě ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. a jeho účelem bylo zabránit hospodářským ztrátám, které by mohly vzniknout kvůli nedostatečnému materiálnímu zázemí některých zemědělských podniků. Úřady mohly nařídit, aby zemědělci de facto pronajali svoje stroje, nářadí či zvířata dalším zemědělcům, kterým chybělo k provedení nutných prací.

Držitelé zemědělských movitých provozních zařízení (nářadí, stroje, zvířata aj.) byli povinni přenechat tato zařízení jiným osobám, které si je nemohly včas opatřit k provedení nutných zemědělských prací jiným způsobem (§ 1). Pokud navíc v jiném zemědělském podniku hrozila kvůli neprovedení takových prací významná výrobní ztráta, měl držitel zařízení povinnost provést potřebné práce sám. Tuto povinnost neměl za předpokladu, že zařízení sám potřeboval, nebo hrozila újma jeho vlastnímu podniku.

Pokud bylo zařízení poškozené a tudíž nepoužitelné, mohl úřad nařídit jeho držiteli provedení oprav. Ten se mohl vyvázat tím, že zařízení nabídl ke koupi tomu, kdo ho o zapůjčení požádal (§ 2).

Rozhodovací pravomoc podle §§ 1 – 2 náležela obcím, ve kterých se zařízení nacházela. Pokud nebylo možné zařízení opatřit v obvodu téže obce, mohl okresní úřad určit jinou obec ve svém obvodu, která měla zařízení opatřit. Pokud by nebylo možné opatřit dané zařízení ani v obvodu okresního úřadu, měl zemský úřad určit jiný okresní

úřad, aby opatřil požadované zařízení.

Okresní úřad měl na návrh účastníků stanovit přiměřenou náhradu za zapůjčení zařízení, provedené práce a rozpočítat mezi účastníky náklady na uvedení zařízení do provozuschopného stavu (§ 4). Práva a povinnosti osob, jimž byla zařízení zapůjčena měly být posuzovány přiměřeně podle ustanovení všeobecného občanského zákoníku (§ 5).

Vládní nařízení č. 195/1942 Sb. „o opatřeních k zajištění dalšího vedení podniků vyživovacího hospodářství“ vydané dne 19. května 1942 podle nařízení říšského protektora ze dne 12. prosince 1940 str. 604 Věstníku říšského protektora. Jeho zaměření je podobné jako u předchozího nařízení z dubna 1940. Potravinářské podniky, jejichž provoz byl v rámci řízeného hospodářství omezen nebo zastaven byly na příkaz okresních úřadů povinny přenechat za úplatu na omezenou dobu svoje provozní prostředky či jejich součásti jiným potravinářským podnikům. Fakticky se tedy jednalo o nucený pronájem mezi soukromoprávními subjekty a podle § 3 měl být takový vztah za smluvní považován.

Podle § 1 příslušela nařizovací pravomoc podle tohoto nařízení okresnímu úřadu, příslušnému podle místa, kde se nacházely nevyužité provozní prostředky a byla omezena pouze na podniky s omezeným nebo pozastaveným provozem (odst. 1, 4). Okresní úřad nepostupoval v otázce výběru zúčastněných podniků podle svého volného uvážení, ale na návrh Českomoravského trhového svazu, jemuž ovšem nebyl podle dikce tohoto ustanovení nucen vyhovět. Dále z ustanovení vyplývá, že přenechání provozních prostředků mělo mít dočasný charakter a měla za něj být poskytnuta náhrada ze strany podniku, který provozní prostředky přijal. Rozhodnutí okresního úřadu se nazývalo příkaz a nebyl proti němu přípustný žádný opravný prostředek. Před vydáním příkazu měla být vlastníku provozních prostředků dána možnost, aby se k věci vyjádřil. Pokud tento prokázal, že by mu přenecháním vznikla závažná škoda, příkaz neměl být vůbec vydán.

Podle § 4 mohl okresní úřad nařídit vyvlastnění provozních prostředků za přiměřenou náhradu, pokud jejich dočasné přenechání nebylo postačující.

I.c Omezení dispozice s majetkem nacházejícím se v zahraničí nebo ovládaným zahraničními subjekty

Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 287/1938 Sb. z. a n. „kterým se obmezují právní jednání s některými majetkovými hodnotami“ ze dne 16. listopadu 1938 bylo předpisem regulujícím nakládání s majetkem se zahraničním prvkem.

V § 1 byly vypočteny majetkové hodnoty, se kterými bylo možné právně nakládat jenom s povolením Národní banky československé. Jednalo se o nemovitosti nacházející se v cizině a práva k nim, které byly ve vlastnictví tuzemců. O nemovitosti nacházející se v tuzemsku a práva k nim, které byly ve vlastnictví cizozemců. O nemovitosti nacházející se v tuzemsku a práva k nim ve vlastnictví tuzemců, které měly být převedeny na cizozemce. O pohledávky cizozemců za tuzemci a o pohledávky mezi tuzemci, které měly být převedeny ve prospěch cizozemce. Za cizozemce byly pro účely tohoto opatření považovány subjekty, které měly bydliště či sídlo v cizině. Případně se v cizině trvale zdržovaly. Za cizinu bylo považováno i odstoupené pohraniční území (§ 3).

Podle § 2 mohl ministr financí pro účely evidence nařídit soupis majetkových hodnot, které byly v cizině a náležely tuzemcům. Majetkových hodnot, které byly v tuzemsku a náležely cizozemcům. A závazků vůči cizozemským subjektům. Tento soupis byl opravdu nařízen a to následující vyhláškou ministra financí.

Vyhláška ministra financí č. 305/1938 Sb. z. a n. „o soupisu některých majetkových hodnot a závazků v poměru k území obsazenému cizí mocí“ ze dne 22. listopadu 1938 nařídila provést soupis majetkových hodnot v ní uvedených. Soupisem byly povinny osoby fyzické i právnické, které měly bydliště či sídlo v tuzemsku, nebo se zde trvale zdržovaly. Společným rysem bylo, že se majetkové hodnoty buď nacházely na odstoupeném území, nebo šlo o pohledávky vůči subjektům na odstoupeném území bydlícím či sídlícím. Soupisu ovšem podléhaly i závazky vůči těmto subjektům a nemovitosti v tuzemsku, které byly v jejich vlastnictví. V posledně uvedeném případě byl soupisem povinen správce nebo nájemce nemovitosti. Soupis se odevzdával Národní bance československé a rozhodným okamžikem byl pro majetkové vztahy s Německem a Polskem 10. říjen 1938, pro majetkové vztahy s Maďarskem

10. listopad 1938. Údaje získané soupisem měly být použity pouze k evidenčním účelům, jak vyžadovalo ve svém § 2 i opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 287/1938 Sb. „kterým se obmezují právní jednání s některými majetkovými hodnotami“ vydané dne 16. listopadu 1938 a které ministra financí k provedení soupisu opravňovalo.

I.d Závěr

Opatření přijatá do konce roku 1938 reprezentují snahu vlády zabránit dalšímu podryvání státu zahraničními, případně nepřátelsky naladěnými domácími subjekty a spekulanty. Tomu nasvědčují opatření, která vázala nabytí hospodářsky významného nemovitého majetku na souhlas úřadů. Předmětným majetkem byly stavební parcely, pozemky s bytovými domy, zemědělské a jiné podniky. Tento souhlas neměl být udělen, pokud bylo podezření, že taková transakce může mít za následek újmu na veřejném zájmu. Zvláště v případech, kdy se mohlo jednat o spekulativní obchod, hrozilo uzavření podniků, bytové domy měly být využity k jinému účelu nebo mohlo dojít ke zneužití špatné hospodářské a bezpečnostní situace. Usuzuji na to, že účelem bylo hlavně zamezit cílenému likvidování podniků, vypovídání nájemníků a blokování výstavby nových bytových domů, což by mělo za následek prohloubení už tak tíživé sociální situace a další narušení stability ČSR. Tomu nasvědčuje volba instituce, která souhlas s transakcemi udělovala – okresní úřad. U takto nízko postaveného úřadu vidím předpoklad, že bude mít především dobrý přehled o sociálních poměrech ve svém okrese. Nedá se předpokládat, že by měl stejně dobrý přehled o možných záměrech spekulantů nebo možnostech zneužití nemovitostí k narušení státní bezpečnosti. Potírání spekulativních transakcí a odhalování snah o zneužití zhoršené bezpečnostní situace tak vidím spíše jako okrajovou funkci těchto opatření. Podobný účel mělo další opatření ze závěru roku 1938, které omezovalo majetkové přesuny, pokud se jednalo o majetek s mezinárodním prvkem. Toto opatření mělo zřejmě zabránit spekulativnímu skupování pohledávek a majetku, který měl hlavně německou účast, s cílem ovlivnit hodnotu československé měny. Proto bylo nakládání s takovým majetkem vázáno na souhlas Národní banky československé a takový majetek byl později podroben soupisu.⁶

Opatření z roku 1939 jsou zaměřena na konsolidaci hospodářských poměrů a od podzimu 1939, kdy došlo k vypuknutí války, též na úsporné hospodaření s potravinami a surovinami. Opatření omezující svobodné pronajímání zemědělské půdy mělo

⁶ srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 125

pravděpodobně za cíl usadit zbylé nezaměstnané rolníky z pohraničí. Druhotně též zemědělské dělníky, kteří v důsledku roztržitého velkostatků tímto nařízením přišli o zaměstnání. Proto měly být jednotlivé samostatné zemědělské celky pronajaty vybraným kandidátům bez dostatečných příjmů a se zkušenostmi s hospodařením či podnikáním z jejich dosavadního působiště. Zákaz byl oboustranný. Propachtovatel nesměl jednomu zájemci propachtovat více než jeden zemědělský celek. Pachtýř nesměl mít v pachtu rovněž více než jeden zemědělský celek. Pokud jich měl více na základě smlouvy uzavřené před účinností tohoto nařízení, smlouva pozbývala platnosti. Zájem na uvolnění zemědělské půdy drobným nájemcům byl tedy velmi silný. Výběr zájemců o nájem hospodářství provádělo Ministerstvo zemědělství. Nešlo tedy pouze o lokální řešení uprchlické situace, ale zájemci o pachtování půdy mohli být posíláni do různých koutů země. Podmínky pachtu zůstávaly stejné jako u dosavadního pachtýře. Smluvní svoboda tak byla zachována pouze v případech, kdy bylo Ministerstvo s výběrem neúspěšné. Tedy tam, kde byl malý zájem o nájem půdy. Nařízení ze závěru roku 1939 byla vydána po vypuknutí války a mají povahu úsporných opatření. První mělo umožnit bezproblémové zásobování potravinami a krmivem. Jelikož byly tyto komodity základem vojenského zásobování a předpis byl vydán krátce po německé invazi do Polska, dá se předpokládat, že na úsporách měla zájem především německá armáda. Nesmíme opomenout, že v této době se k přepravě stále ještě používaly koňské povozy, krmiva proto byla rovněž důležitou vojenskou komoditou. Řízením hospodaření a přípravou prováděcích předpisů bylo pověřeno Ministerstvo zemědělství. Druhé nařízení ukládalo povinnost odevzdávat odpadky k dalšímu zpracování. Záměrem bylo patrně využít veškeré dostupné druhotné suroviny k průmyslovému využití. Zbrojní výroba je surovinově velmi náročná a za války je mnohdy složité pokrýt její zvýšené potřeby pouze ze standardních zdrojů. Odpadky proto nesměly být v zásadě vůbec ničeny nebo jinak likvidovány bez možnosti dalšího využití.

Opatření z let 1940 - 1942 dávají tušit, dosavadní snahy o řízení hospodaření se zemědělskými komoditami nevedly k vykrytí veškeré poptávky. Nastupuje proto snaha o zvýšení produkce i za cenu omezení vlastnických práv k zemědělským nemovitostem a zařízením. V jednom případě se jedná o nucený osev pozemků zemědělskými plodinami a osázení dřevinami. Případně ustanovení vnuceného hospodáře pro takové pozemky. Vnucený hospodář mohl být úředně ustanoven v případě, že vlastník pozemku

nereagoval na výzvy, aby nedostatečně využití pozemky osel vybranými plodinami. Vnucený hospodář hospodařil na pozemcích v zásadě jako pachtýř, neodváděl však vlastníkovu pozemku žádné nájemné nebo poplatky. Zde je vidět, že vláda v tomto období nekompromisně upřednostňovala hospodářské cíle před dodržováním soukromých práv. Další opatření se týkalo pouze zemědělských strojů, dobytka apod., ale postoj vlády k vlastnictví byl stejný. Vlastníkům zemědělského vybavení a zvířat mohlo být uloženo, aby toto zapůjčili k provedení nutných zemědělských prací do jiného zemědělského podniku. Náhradu za takové zapůjčení mohla být přiznána až dodatečně.⁷

Opatření uvedená v této kapitole měla charakter zásahu do vlastnického práva, definovaného v hlavě II., § 353 a n. O.z.o. Konkrétně do práva nakládat volně se svým vlastnictvím, které je uvedeno v § 362 O.z.o.

⁷ srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 236 - 237

II. Opatření k nápravě škod z let 1938 a 1939

Významné materiální škody, které vznikly na podzim roku 1938 jako důsledek sudetoněmecké revolty proti československému státu a hlavně ještě významnější majetkové hodnoty zanechané na odstoupeném území uprchlíky vedly československou vládu ke snaze tyto hodnoty vyčíslit a s německou stranou vypořádat. Do té doby měly být odloženy i exekuční úkony proti občanům, jejichž majetek se nacházel na odstoupeném území. K tomu byly vydány právní předpisy, jejichž obsah dále nastíním. Tyto snahy se ovšem celkově minuly účinkem. Výrazný protičeskoslovenský postoj německých představitelů přetrval i po odstoupení Sudet a místo snahy o mírové uspořádání směřoval vzájemné vztahy k většímu vyhrocení a konečnému rozvratu druhé republiky. Německo zkrátka ani nemohlo mít zájem na odškodňování československých občanů, když si na druhé straně kladlo v souvislosti s přebíráním území Sudet neúnosné požadavky na vydání části zlatých rezerv Národní banky československé, železničního mobiliáře ČSD, majetku Československé pošty apod. Němci potřebovali peníze na další válečné přípravy a krytí schodkového hospodaření, na což jim československé peníze přišly náramně vhod. Mimo to nemohli mít potřebu odškodňovat občany země, která byla tak či tak určena k začlenění do Říše.⁸

Vládní nařízení č. 233/1938 Sb. z. a n. ze dne 14. října 1938 bylo nazváno „o odkladu exekucí a konkursů vedených proti dlužníkům, kteří mají majetek na území obsazeném cizí mocí“. Vydáno bylo na podkladě zmocňovacích ustanovení zákona č. 131/1936 Sb. „o obraně státu“. Jeho účel je dobře vyjádřen již v jeho názvu. Dlužníci, kteří svoje dluhy nemohli splácet, protože se jejich majetek nacházel na odstoupeném území, měli z tohoto důvodu možnost podat návrh na odklad některých exekučních úkonů.

Podle § 1 měl soud na návrh dlužníka odložit exekuční a zajišťovací úkony. To bylo podmíněno tím, že pohledávka vznikla před účinností tohoto nařízení. Dále tím, že

⁸ srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 122 a n.

se majetek dlužníka, ze kterého by bylo možno uspokojit věřitele, nacházel na území obsazeném cizí mocí a dlužník s ním nemohl snadno disponovat. A nakonec tím, že by dlužník neprodleným výkonem exekuce mohl utrpět těžko nahraditelnou újmu. Neměly být ovšem odkládány takové exekuční úkony, kterými se dlužníkovi neodnimala držba věci, nepostihoval se plat ani jiné finanční prostředky. Exekuční úkony měly být odloženy na dobu po 31. prosinci 1938. Totéž se podle § 2 vztahovalo i na prohlášení konkursu.

Podle § 3 měl dlužník lhůtu 8 dnů na podání návrhu na odklad a to od chvíle, kdy byl vyrozuměn o povolení úkonu. V případě konkursu měl být návrh na odklad podán do rozhodnutí soudu o návrhu na prohlášení konkursu. Návrh na odložení exekučních úkonů, které již byly v den účinnosti tohoto nařízení povoleny, měl dlužník podat do 8 dnů po dni účinnosti tohoto nařízení.

Ustanovení § 4 ukládalo dlužníkovi, aby doložil skutkové okolnosti odůvodňující jeho návrh. Důkazní prostředky měly být přiloženy již k návrhu. Návrh sám o sobě neměl odkladný účinek, ale soud mu ho mohl přiznat, pokud by bez něj byl jeho účel zmařen.

Podle § 5 měl soud na návrh věřitele povolit pokračování v exekuci nebo rozhodnout o návrhu na prohlášení konkursu, pokud věřitel prokázal, že pominul důvod odkladu.

Podle § 7 povolení odkladu způsobilo stavení běhu lhůt.

Vládní nařízení č. 93/1939 Sb. z. a n. „o přihlašování a zjišťování škod vzniklých v letech 1938 a 1939 v souvislosti s některými politickými událostmi“ ze dne 26. října 1939 bylo vydáno na základě zmocnění ústavním zákonem zmocňovacím č. 330/1938 Sb. ze dne 15. prosince 1938.

Podle tohoto nařízení (§ 1) se měly zjišťovat a vyšetřovat škody, které byly způsobeny někdejším československým státním občanům v důsledku politických událostí a následné přípravy státoprávních změn na podzim roku 1938 a na jaře roku 1939 na území bývalé Československé republiky. Škodu mohli přihlásit pouze protektorátní státní příslušníci. Obdobně se § 1 vztahoval i na škody vzniklé právníckým osobám, pokud měly sídlo na území Protektorátu.

Za relevantní škody se podle § 2 považovaly tyto : a) škody vzniklé ublížením na těle, zdraví nebo životě, b) škody na movitých nebo nemovitých věcech způsobené jejich zničením, poškozením, odcizením nebo zabráním, c) škody vzniklé jiným způsobem (např. předčasným zrušením pracovního poměru, neoprávněným omezením osobní svobody apod.)

Ustanovení § 3 obsahovalo pravidla pro stanovení výše škody. Škoda na majetku měla být vyčíslena podle obecné ceny věci v době, kdy se škoda stala. Pro ocenění jiných škod měla být směrodatná výše nároku na náhradu škody podle platných předpisů a v obdobných případech.

Požizovat soupis škod a škody vyšetřovat měly podle § 4 okresní úřady. Zjišťování škod příslušelo jednotlivým smíšeným komisím, které byly zřizovány u zemských úřadů podle druhů škod. Složené byly ze zástupců zemského úřadu, zemského finančního ředitelství a odborníků.

Řízení o škodě se zahájilo na základě přihlášky, kterou u okresního úřadu podal poškozený nebo jeho právní nástupce (§ 6). Příslušný byl okresní úřad, v jehož obvodu měl poškozený bydliště či sídlo. Přihláška musela být podána nejpozději do 4 týdnů od účinnosti tohoto nařízení.

Okresní úřad poté provedl šetření a zajistil důkazy (§ 7). Přezkoumané přihlášky následně postoupil zemskému úřadu, který je přikázal příslušným komisím. Komise případně zajistila doplnění šetření, zjistila škodu v souladu s § 3 a zapsala do přihlášky svůj posudek. Následně zemský úřad předložil přihlášky Ministerstvu vnitra.

Důležité bylo ustanovení § 9, které pravilo, že vyšetřením a zjištěním škody nevznikl poškozenému právní nárok na náhradu škody. Případné odškodnění mělo být upraveno ve zvláštním předpise.

Podle § 11 hrozil v případě uvedení nesprávných údajů do přihlášky postih od okresního úřadu pro přestupek. Trest mohl být ve formě pokuty až 50.000 K nebo vězení do 6 měsíců, případně obojí.

II.a Závěr

První zmíněné nařízení je obdobné povahy jako vládní nařízení č. 211/1938 Sb. a č. 99/1939 Sb., která se rovněž zabývají odkladem exekucí. S prvním z nich, které se převážně zaměřovalo na odklad exekucí vedených proti vojenským osobám, ho pojí i stejný měsíc a rok vydání. Bylo totiž vydáno 3. října 1938, zatímco výše uvedené nařízení č. 233 dne 14. října 1938. Jeho účelem bylo patrně zamezit výkonu exekuce v nevhodné době. To by ve svém důsledku vedlo pravděpodobně ke zmaření účelu exekuce a poškození povinného.

Ze druhého z výše zmíněných předpisů je vidět snaha o podrobné zmapování nevyřešených majetkových vztahů vůči Německu a jejich dořešení formou odškodnění. Napadá mě pouze jediný důvod, proč by německá strana mohla mít v době po okupaci českých zemí zájem na odškodnění uprchlíků ze Sudet. Tím mohla být snaha po nápravě sociálního rozvratu a s tím související zmírnění protiněmeckých nálad.

Prvním předpisem bylo zasahováno do oprávnění věřitele domáhat se plnění ze smluvního závazkového vztahu nebo kvazideliktu. Věřiteli bylo po dobu odkladu exekuce znemožněno vymáhat úředně svoji pohledávku na dlužníkovi, ač mu bylo právo soudem přiznáno. Druhý předpis se týkal práva na náhradu škody ve smyslu § 1295 a n. O.z.o., který se nacházel v hlavě XXX. „O právu na náhradu škody“. Právo na náhradu škody bylo ve stanovených případech nahrazeno oprávněním přihlásit úřadům svoji škodu s možností odškodnění. Na to ovšem nebyl právní nárok.

III. Předpisy regulující nájemní vztahy

Protičesky a protižidovsky zaměřená propaganda v Německu měla za následek, že odstoupením pohraničních území, jako důsledku přijetí Mnichovské dohody, vyvstaly v Československu nové sociální problémy. Češi a Židé nebyli v Sudetech nadále žádoucí, což Němci často demonstrovali násilnými výpady. Německá státní moc rovněž nestála o národnostní menšiny na svém území a naopak měla spadeno na jejich majetek. Velká část obyvatel, kteří se k německé národnosti nehlásili, byla proto nucena spěšně pouze s osobními věcmi opustit své domovy a stěhovat se na zbylé území Československa.⁹ To mělo za následek fatální nedostatek volných ubytovacích kapacit na tomto území a výrazný převis poptávky nad nabídkou v oblasti nájemního bydlení. Toho využívali pronajímatelé bytů a nájmy začaly růst. Tento problém byl nejpálčivější ve velkých městech, kde většina migrantů logicky předpokládala více pracovních příležitostí a z toho důvodu do nich směřovala. Práce totiž byla vzhledem k tomu, že veškerý majetek často museli zanechat v pohraničí, jedinou možností, jak získat peníze na živobytí. Bytové problémy vyvolané tímto umělým přelidněním byly dále předmětem úprav vládními nařízeními i v období Protektorátu a jejich cílem bylo ochránit stávající nájemce a řešit neutěšenou situaci nově příchozích.¹⁰

Prvním právním předpisem, zabývajícím se bytovou otázkou v období po přijetí Mnichovské dohody bylo vládní nařízení č. 211/1938 Sb. z. a n. ze 3. října 1938 „jímž se vydávají zvláštní ustanovení o odkladu exekučního vyklizení bytů“ a vláda toto nařízení vydala na základě zmocnění zákonem č. 131/1936 Sb. z. a n. „o obraně státu“. Soudům jím bylo uloženo odkládat výkon exekučního vyklizení bytu vedené proti vymezeným osobám, kterým by v důsledku tohoto vyklizení mohla vzniknout újma. Nařízení dále upravuje stejný postup i v případě osob, které se do vyklizeného bytu měly nastěhovat a svůj dosavadní byt měly rovněž vyklidit. Účelem tohoto nařízení bylo zřejmě zabránit tomu, aby vojáci konající v době branné pohotovosti státu činnou

9 srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 32

10 srov. tamtéž str. 130

službu a osoby konající obdobnou službu byly vystěhovány z bytu v době, kdy se ve svém bydlišti nezdržovaly. V případě dalších osob bylo patrně účelem zabránit tomu, aby byly vystěhovávány osoby, které doposud za bydlení neplatily a přestěhováním do drahého nájemního bydlení by tak byla ohrožena jejich životní úroveň.

Podle § 1 měl soud at' už na návrh nebo z moci úřední odložit exekuční vyklizení bytu proti uvedeným osobám. Těmi byli vojáci v činné službě v době branné pohotovosti státu (jako nájemci či spolunájemci bytu), domovníci a zaměstnanci užívající bezplatně služební byt. Podmínkou odkladu bylo, že by vyklizením bytu utrpěl výše uvedený uživatel bytu nebo členové jeho rodiny těžkou újmu. Vojenským osobám byli v tomto ohledu postaveni naroveň i příslušníci některých dalších bezpečnostních sborů. Doba trvání odkladu byla stanovena do konce nejbližší stěhovací lhůty, která uplyne po skončení vojenské nebo jí naroveň postavené služby, nejméně však 30 dnů po skončení této služby.

Ustanovení § 2 upravovalo situaci, kdy se do bytu, jehož exekuční vyklizení bylo odloženo, měl nastěhovat nový nájemce a zároveň s tím měl vyklidit svůj dosavadní byt. Soud měl v takovém případě na návrh odložit i exekuční vyklizení bytů všech takových osob, kterým bylo z tohoto důvodu znemožněno nastěhování do nového bytu a kterým by vyklizením dosavadního bytu hrozila těžká újma. Odklad platil do doby, než byl vyklizen byt, do kterého se měl nájemce ze svého dosavadního bytu přestěhovat.

Ustanovení § 4 stanovilo náhrady za užívání bytu po dobu trvání odkladu exekučního vyklizení. Ty se platily ve výši dosavadního nájemného a ve stejných lhůtách splatnosti. Pokud se nájemné dosud neplatilo, stanovil výši náhrad soud s přihlédnutím k obvyklé výši nájemného placeného v bytech téže kvality.

Vládní nařízení č. 228/1938 Sb. z. a n. „o mimořádných opatřeních bytové péče“ z 12. října 1938 bylo rovněž vydáno na základě zmocnění zákonem č.131/1936 Sb. „o obraně státu“. Jeho účelem bylo zabránit poklesu počtu bytů a obyvatelných místností jejich spojováním nebo přeměňováním na nebytové prostory v obcích postižených nedostatkem bytů. Dávalo úřadům možnost přinutit pronajímatele, aby své nevyužité volné byty nebo obyvatelné místnosti pronajali osobám vypočteným v tomto nařízení. A umožňovalo postihnout ve všech obcích bez rozdílu ty pronajímatele, kteří

se snažili profitovat z nastalé mimořádné situace a požadovali nepřiměřeně vysoké nájemné nebo jiné výhody. Celkově byl předpis rozdělen do pěti částí.

Část I. obsahovala §§ 1 – 2 a byla nazvána *Přeměna a způsob užívání bytů*. Svolení okresního úřadu musel mít vlastník domu k takovým změnám dispozic bytu, které měly za následek jeho faktické zrušení. Připojením bytu k jinému bytu nebo jeho rozdělením mezi jiné byty apod. Dále pokud chtěl vlastník domu byt nebo jeho část využívat jako nebytový prostor anebo chtěl - li užívat v téže obci dva a více bytů. Svolení se nevyžadovalo, pokud držitel bytu nebo příslušníci jeho rodiny využívali pouze části bytu k výkonu svého povolání. To bylo ještě podmíněno u rodinných příslušníků tím, že neměli vlastní byt. Za rodinné příslušníky byli považováni manžel, příbuzní v přímé linii a sourozenci. O výše zmíněné svolení mohl požádat vlastník domu, jiná osoba jen s jeho souhlasem. Jinou osobou byl zřejmě myšlen především držitel bytu, tedy zpravidla nájemce. Stavební úřad nemohl vydat stavební povolení k provedení stavebních úprav, které by měly charakter změn bytu výše uvedených, pokud okresní úřad k těmto změnám nesvolil. Podle § 9 se ovšem omezení vyplývající z části I. vztahovala pouze na obce určené vyhláškou okresního úřadu, ve kterých se v důsledku nastalých mimořádných poměrů projevil nedostatek volných bytů ve vztahu k osobám uvedeným v § 3. Viz. níže. Ustanovení této části se nevztahovala podle § 11 na : 1) domy státu, zemí, okresů, obcí a podniků či fondů jimi spravovaných; stejně jako na domy ve vlastnictví či správě železnice; 2) na domy, kterých užívaly pro svoje účely nositelé sociálního pojištění; 3) na domy, které užívaly cizí státy pro účely svých diplomatických misí, konsulárních úřadů a k ubytování zaměstnanců těchto misí a úřadů; 4) na místnosti určené k provozování živnosti spočívající v ubytování cizinců.

Část II. obsahovala §§ 3 – 6 a byla nazvána *Nucený pronájem volných bytů*. Část II. platila ve smyslu § 9 stejně jako část I. pouze pro obce určené vyhláškou příslušného okresního úřadu, ve kterých se projevil vlivem mimořádných poměrů nedostatek volných bytů, ale pouze pro osoby uvedené v § 3. Těmito osobami byli : 1) veřejní funkcionáři, státní nebo jiní veřejní zaměstnanci, zaměstnanci státních nebo ostatních veřejných podniků a fondů vykonávající své povolání v dané obci nebo v některé okolní obci; 2) majitelé nebo zaměstnanci důlních, továrních, živnostenských, zemědělských, nebo obchodních podniků v dané obci; 3) českoslovenští státní občané, kteří se vystěhovali z území obsazeného cizí mocí; 4) osoby s domovským právem

v dané obci. Na budovy vypočtené v § 11 se ustanovení této části rovněž nevztahovala.

Vlastníci domů v takové obci měli povinnost nahlásit obci ve stanovené lhůtě veškeré obyvatelné místnosti, které byly neobydlené (§ 6). A před uplynutím každého nájemního období byty, které měly zůstat v příštím nájemním období prázdné. Obce pak měly povinnost nahlásit okresnímu úřadu na jeho vyzvání a v jím určené lhůtě všechny neobydlené místnosti na svém území, které byly způsobilé k pronájmu za byt. Okresní úřad poté mohl vydat příkaz k pronájmu určené místnosti nebo bytu. Vlastník domu byl podle tohoto příkazu povinen místnost či byt pronajmout do 15 dnů po nabytí právní moci, osobám uvedeným v § 3. Výjimkou byl případ, kdy vlastník tyto prostory potřeboval pro sebe nebo své zaměstnance, tehdy je pronajmout nemusel. Pokud měl ovšem vlastník byt pronajmout a neučinil tak, okresní úřad mu do 8 dnů určil osobu podle § 3, které byl vlastník povinen byt pronajmout (§ 4). Pokud vlastník domu ve stanovené lhůtě byt osobě podle § 3 pronajal, ale ta se do něho ve lhůtě stanovené okresním úřadem nenastěhovala, nebo pokud byt pronajal jiné osobě než podle § 3, měl okresní úřad prohlásit nájemní smlouvu za zrušenou. Do 8 dnů po pravomocném zrušení nájemní smlouvy měl okresní úřad vybrat nájemníka podle § 3 a tomu byl potom vlastník domu povinen byt pronajmout. Pokud byl nájemník takto vybrán okresním úřadem a mezi ním a vlastníkem domu nedošlo k dohodě o výši nájemného, určil výši nájemného okresní úřad (§ 5). V potaz měl přitom brát obvyklou výši nájemného v bytech stejné velikosti, jakosti a polohy v obci. Směrodatné přitom nemohlo být nájemné placené v domech, na něž se vztahovala ustanovení zákona o ochraně nájemníků.

Část III. obsahovala pouze § 7 a nazývala se *Předražování nájemného*. Předražování nájemného se dopustil ten, kdo požadoval nebo si nechal slíbit nepřiměřeně vysoké nájemné. Lhostejno zda z bytu nebo nebytového prostoru. Pokud mělo nepřiměřeně vysoké nájemné povahu úplaty za jiná smluvní plnění poskytovaná v souvislosti s nájmem, vztahovala se na něj ustanovení o předražování také. Nepřiměřenost nájemného posuzoval podle volného uvážení a s ohledem na všechny majtkový prospěch pronajímatele, který souvisel s pronájmem, okresní úřad. Ten také mohl potrestat pronajímatele peněžitou pokutou ve výši až 60.000 Kč nebo vězením v délce trvání až 6 měsíců. Pro případ, že by pokuta byla nedobytná, mohl namísto ní uložit náhradní trest vězení. Stejná sankce mohla být okresním úřadem uložena i

v dalších případech obdobné povahy. Pokud si nájemce nechal poskytnout nebo slíbit majetkový prospěch za to, že postoupil nájem bytu jinému. Dále pronajímatel, který si nechal poskytnout nebo slíbit majetkový prospěch za to, že pronajme byt nebo jeho část. A nakonec ten, kdo si nechal poskytnout nebo slíbit nepřiměřený majetkový prospěch za zprostředkování nájmu. Výjimku tvořily případy, kdy v souvislosti s postoupením nájmu nebo pronájmem vznikla nájemníkovi nebo vlastníkovému domu majetková újma, která se měla takto vykompenzovat.

Podle § 8, který byl jediným ustanovením části IV. nazvané *Jiná trestní ustanovení* se sankce stanovené v § 7 použily i při porušení povinností uvedených v §§ 1 – 6.

Ohledně části V. *Všeobecná ustanovení* stojí za zmínku ještě § 9, kde se kromě výše zmíněné působnosti §§ 1 – 6 hovoří ještě o způsobu vyhlášení stavu, že se na obec vztahují opatření podle tohoto nařízení. Dělo se tak vyhláškou, kterou vydal okresní úřad po vyslechnutí stanoviska zastupitelstva obce. Vyhláškou měl okresní úřad tato opatření i odvolat. Pro města se zvláštním statutem nebo magistrátem rozhodoval namísto okresního zemský úřad.

Vládní nařízení č. 304/1938 Sb. z. a n. „o přechodném umístění zemědělců z území obsazených cizí mocí“ ze dne 25. listopadu 1938 stojí na pomezí mezi pracovním a bytovým právem. Proto v této kapitole pojednám pouze o těch ustanoveních, která se váží k řešení bytových otázek. Nařízení bylo vydáno na základě zmocňovacích ustanovení zákona „o obraně státu“ č. 131/1936 Sb. z. a n. Jeho účelem bylo zajistit provizorní ubytování a pracovní uplatnění zemědělcům, kteří do vnitrozemí přišli z území odstoupených na základě Mnichovské dohody. Nařízení dávalo okresním úřadům pravomoc, aby direktivně umísťovaly tyto zemědělce v soukromých zemědělských závodech.

O umístění zemědělců z území obsazených cizí mocí rozhodoval podle volného uvážení příslušný, zřejmě myšleno místně, okresní úřad. Ustanovení § 3 poskytovalo vodítko, že na 20 ha půdy měla být zpravidla umístěna jedna zemědělská rodina, pokud se okresní úřad s ubytovatelem nedohodl jinak. Podmínkou bylo, že zemědělský závod má rozlohu alespoň 50 ha veškeré půdy. O umístění zemědělců, jejich rodin a vybavení rozhodoval okresní úřad příkazem adresovaným provozovateli zemědělského závodu,

kterým mohl být vlastník, pachtýř (nájemce), nebo jiný subjekt. Umístění bylo podle § 1 koncipováno „na přechodnou dobu“, tedy mělo charakter provizoria. Vedle povinnosti poskytnout ubytování, měl ubytovatel ještě povinnost poskytnout ubytovaným stravu (jakou obvykle dával svým zaměstnancům) a pečovat o výživu jejich zvířectva.

Za náklady vzniklé plněním povinností podle § 1, tedy v souvislosti s ubytováním a zaopatřením umístěných zemědělců, ubytovateli příslušela přiměřená náhrada (§ 4). Ta měla být hrazena především ve formě práce zemědělce a jeho rodiny v závodě ubytovatele. Dále formou užitku, který měl ubytovatel z využívání zvířectva a nástrojů patřících umístěným. Pokud takový způsob náhrady nepřicházel v úvahu, měla být ubytovateli poskytnuta z veřejných prostředků k tomu určených. Zemský úřad nařízením stanovil zásady pro oceňování vzájemných plnění.

O sporech mezi umístěným zemědělcem a ubytovatelem rozhodoval podle § 6 okresní úřad.

Vládní nařízení č. 99/1939 Sb. z. a n. „o dočasném odkladu exekučního vyklizení některých bytů“ ze dne 6. dubna 1939 bylo vydáno podle čl. II ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. z. a n. Svými formulacemi bylo velmi podobné předcházejícímu vládnímu nařízení č. 211/1938 Sb. Už se ovšem netýkalo příslušníků bezpečnostních složek, ale nejchudší vrstvy civilních obyvatel. Jeho účelem patrně bylo překlenout období zvýšené nezaměstnanosti před nástupem sezónních zemědělských prací a zabránit tomu, aby nezaměstnaní s rodinami kvůli momentální finanční nouzi skončili na ulici. To by vysvětlovalo datum odkladu exekucí na dobu po 30. červnu, kdy se dají očekávat přípravy na sklizeň.

Soud měl podle § 1 na návrh povinného odložit výkon exekuce vyklizením bytu na dobu po 30. červnu 1939. Toto se však týkalo pouze některých bytů.

V prvním případě šlo o byty s nejvýše dvěma obytnými místnostmi a kuchyní. Za předpokladu, že byl povinný nebo příslušník jeho rodiny, který s povinným v daném bytě bydlel, v obci nebo některé sousední obci zaměstnán nebo tam vykonával své povolání. U soudu musel povinný předložit potvrzení od příslušného okresního úřadu o tom, že si bez svého zavinění nemohl v obci ani v jejím sousedství obstarat dostatečný náhradní byt.

Ve druhém případě se jednalo o byty s nejvýše jednou obytnou místností a kuchyní. Za předpokladu, že nemajetný a nezaměstnaný povinný odklad potřeboval a neprodleným výkonem exekuce by utrpěl nepoměrně větší škodu, než oprávněný odkladem exekuce.

Za užívání bytu po dobu trvání odkladu exekuce měl povinný platit náhradu ve výši dosavadního nájemného. Pokud povinný nebyl nemajetný, náhradu měl platit pravidelně ve lhůtách splatnosti nájemného. V opačném případě najednou po uplynutí doby odkladu exekuce.

Ustanovení § 2 soudu ukládalo odložit na návrh exekuci vyklizením bytu i proti všem dalším osobám, kterým bylo z důvodu prvotního odkladu exekuce znemožněno nastěhování do bytu, který měl být vyklizen. A z tohoto důvodu setrvali ve svém stávajícím bytě, kde jim rovněž hrozila exekuce vyklizením. Podmínkou odkladu byla hrozící těžko nahraditelná újma. Odklad v tomto případě platil do vyklizení bytu, kam se měly tyto osoby přestěhovat.

Podle § 3 měl být návrh na odklad exekuce zamítnut na návrh pronajímatele v případě, že proti němu nebo jeho rodině bydlící v témže domě nájemce spáchal trestný čin. Dále pokud nájemce spáchal trestný čin proti cizímu majetku, proti obyvatelům domu, nebo pokud on sám či členové jeho domácnosti opětovně hrubým způsobem porušovali pořádek v domě nebo působili svým chováním pohoršení a nájemce ani po předchozím upozornění nesjednal nápravu.

Za zmínku stojí ještě § 5, podle kterého nebylo po dobu odkladu možné na nemajetném nájemci vymáhat dlužné nájemné. Nově podané žaloby měly být odmítnuty a již zahájené spory přerušeny.

Vládní nařízení č. 248/1941 Sb. z. a n. „o ochraně nájemníků proti výpovědi“ ze dne 26. června 1941 bylo vydáno na základě nařízení říšského protektora z 12. prosince 1940, které měnilo některá ustanovení ústavního zákona zmocňovacího č. 330/1938 Sb. Odkazovalo na zákon č. 44/1928 Sb. z. a n. „o ochraně nájemníků“ ze dne 28. března 1928 ve znění pozdějších předpisů a nepřímo novelizovalo některá jeho ustanovení. Celkově došlo k posílení postavení nájemníka vůči pronajímateli. U některých výpovědních důvodů se stalo složitějším získat souhlas soudu k výpovědi podané pronajímatelem. V některých případech byla zavedena povinnost pronajímatele uhradit

bývalému nájemci náklady spojené se stěhováním. Nařízení také zavedlo nový výpovědní důvod, který spočíval ve snaze využít uvolněné prostory *pro účely důležité pro válku*. Nařízení navíc v § 1 rozšířilo působnost zákona „o ochraně nájemníků“ ve věcech výpovědí na další nájemní a podnájemní smlouvy, na než se zákon původně nevztahoval.

V § 1 byla rozšířena platnost ustanovení zákona „o ochraně nájemníků“, která se týkala výpovědí, soudní příslušnosti a řízení o svolení k výpovědi na výpovědi všech nájemních a podnájemních smluv k bytům, částem bytů a nebytovým prostorům. A dále ještě na výpovědi pachtovních smluv o provozování živnosti v najatých prostorech.

V § 2 odst. 1 byly zpřísněny podmínky pro získání souhlasu soudu s výpovědí podanou podle čtyř výpovědních důvodů uvedených v § 1 odst. 2 zákona č. 44/1928 Sb. V zásadě šlo o případy, kdy chtěl pronajímatel vypovědět nájemní smlouvu z toho důvodu, aby mohl uvolněnou nemovitost (domek, byt, provozovnu) využít pro sebe nebo členy své rodiny. Podmínkou bylo, že pronajímatel nabyt vlastnictví k domu, ve kterém se předmětné prostory nacházely nejméně dva roky před podáním návrhu na výpověď. Další podmínkou bylo, že nemá ve svém, manželově nebo potomkově domě k dispozici obdobný nevyužitý prostor. K tomu se v případě pronájmu malometrážních bytů pojila ještě povinnost pronajímatele zajistit nájemci náhradní byt. Podle výše uvedeného nařízení měl soud k výpovědím v těchto případech dávat nadále souhlas pouze tehdy, když by byl zájem na vydání předmětu nájmu pronajímateli tak *naléhavý*, že by bylo vůči němu *krajně nespravedlivé*, aby nájemní poměr dále trval. Obraty *naléhavý* a *krajně nespravedlivé* svědčí o tom, že mělo jít vyloženě jen o výjimečné případy. Podle § 5 odst. 1 mohl soud na návrh nájemníka při svolení k výpovědi podle § 2 odst. 1 tohoto nařízení uložit pronajímateli náhradu nákladů, které vznikly nájemníkovi při stěhování v rámci téže obce. A to se zřetelem na hospodářskou situaci nájemníka i pronajímatele. Pokud se jednalo o náklady se stěhováním provozovny, mohlo být kromě jejich náhrady pronajímateli uloženo i přiměřené odškodnění nájemce za hospodářské ztráty vzniklé v důsledku přestěhování takové provozovny.

V případě, že důvodem k výpovědi bylo to, že nájemník dal bez souhlasu nebo navzdory zákazu vlastníka byt či jeho část do podnájmu a sám bydlel trvale jinde, měly soudy nadále podle § 2 odst. 2 dávat svolení k výpovědi pouze v případech, kdy existoval *důležitý* důvod proti podnájmu.

Podle § 2 odst. 3 byla soudu dána možnost odepřít souhlas k výpovědi podle dalších šesti výpovědních důvodů. Bylo to podmíněno tím, že zachování nájemního poměru bylo *nezbytně nutné v nájemníkově zájmu* a na pronajímateli to bylo možné spravedlivě požadovat. Výpovědní důvody dotčené tímto ustanovením zahrnovaly neplacení nájemného, pokud nebylo uhrazeno v obvyklé nebo dohodnuté lhůtě splatnosti a po upomenutí ze strany pronajímatele ani v jím poskytnuté dodatečné lhůtě. Minimálně však 24 hodinové. Dále měl – li nájemník v téže obci jiný dostačující byt (i v nájmu) a jiný nepotřeboval, ledaže pro výkon svého povolání. Dále pokud v bytě trvale nebydlel, protože měl přiměřený byt jinde. Tedy v jiné obci. Tím, že nájemník *měl* byt se myslelo zjevně i to, že ho měl pronajaty. Osobní vlastnictví bytů nebylo ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století tak běžným jevem, jako dnes. O tom svědčí formulace výpovědních důvodů viz. 3. odst. výše, kde se o pronajímateli vždy hovoří zároveň jako o vlastníkově domu. Dalším výpovědním důvodem z výše zmiňovaných šesti v tomto odstavci bylo to, že nájemník užíval bez zákonného povolení byt k jiným účelům než k bydlení. Dále že nájemník dal najaté místnosti zcela nebo z části do podnájmu a úplata za tento podnájem, kterou si nechal poskytovat byla ve srovnání s jím placeným nájemným nepřiměřeně vysoká. Dále měl – li pronajímatel pravomocné úřední povolení k provedení užitečnější stavby, jejíž realizace nebyla možná bez vyklizení pronajatých místností. Pokud ovšem pronajímatel svým zaviněním se stavbou nezačal do 3 měsíců od předání bytu nájemníkem, nebo ve stavbě kontinuálně nepokračoval, byl povinen bývalému nájemníkovi byt znovu pronajmout, uhradit mu stěhovací náklady a jinou vzniklou škodu. Posledním zmíněným výpovědním důvodem byl případ, kdy měl nájemce v obci svého bydliště či výkonu povolání dům, ve kterém se nacházel přiměřeně velký byt, na který se nevztahovala ustanovení zákona „o ochraně nájemníků“. Zákon dále podává výklad, že se jeho ustanovení použijí pouze *na místnosti užívané k účelům bytovým*. Lze tedy dovodit, že tento důvod připadal v úvahu pouze měl – li nájemník ve svém domě k dispozici nepronajatý byt.

V ustanovení § 2 odst. 4 bylo stanoveno, kdy je třeba soudního souhlasu k výpovědi podnájemní smlouvy. Bylo tomu tak tehdy, když podnájemník místnosti alespoň zčásti na svůj náklad zařídil, nebo v nich se svou rodinou vedl společnou domácnost nebo hospodářství. Stejně tomu bylo i při výpovědi podpachtovní smlouvy,

na jejímž základě živnostník v pronajatých prostorách provozoval živnost.

Ustanovení § 3 zavedlo nový výpovědní důvod. Pronajímatel musel soudu předložit osvědčení od příslušného úřadu, že má zájem využívat dosud pronajímané místnosti převážně pro účely důležité z hlediska vedení války. Pronajímatel mohl dát z tohoto důvodu nájemci výpověď s výpovědní lhůtou pouze 14 dnů. A to k 1. nebo 15. dni v měsíci. Podle § 5 odst. 1 mohl soud na návrh nájemce vyslovit spolu se souhlasem k výpovědi i povinnost pronajímatele uhradit nájemci stěhovací náklady, které mu vznikly při stěhování v rámci téže obce. Soud měl brát zřetel k hospodářské situaci nájemce i pronajímatele. V případě stěhování provozovny mohl soud nájemci přiznat i přiměřené odškodnění za hospodářskou ztrátu vzniklou v důsledku přestěhování provozovny.

V ustanovení § 4 byla zjednodušena možnost vyvázání se z nájemní smlouvy pro rodinné příslušníky nájemce, který zemřel. Podle původního znění zákona totiž nájemní poměr přecházel na ty rodinné příslušníky nájemce, kteří s ním v době jeho smrti bydleli v jeho bytě alespoň 3 měsíce. Ti potom byli nuceni pokračovat v nájmu podle dosavadní nájemní smlouvy. Nařízení č. 248/ 1941 Sb. jim dalo možnost ve lhůtě jednoho týdne poté, co se o smrti nájemce dozvěděli, učinit vůči pronajímateli prohlášení, že nehodlají v nájemním poměru pokračovat. Nájemní poměr v takovém případě zanikl smrtí nájemce. Pokud zemřel jeden z manželů a byt byl ve společném nájmu obou, měl pozůstalý manžel nově možnost vypovědět nájemní smlouvu se 14 denní výpovědní lhůtou.

Ustanovení § 7 vymezovalo další působnost zákona č. č. 44/1928 Sb. z. a n. a vládního nařízení č. 248/1941 Sb. z. a n.. Tak podle odst. 1 se oba předpisy nevztahovaly : 1) na domy, přestavby, přístavby a nástavby domů na něž bylo uděleno stavební povolení po účinnosti tohoto nařízení; 2) na výkon živnosti spočívající v ubytování cizinců; 3) na židovské nájemníky. Podle odst. 2 se oba předpisy v domech, které : 1) byly zabaveny nebo prohlášeny za propadlé ve prospěch Říše; 2) byly ve správě správce k věrné ruce, ustanoveného německým úřadem nebo úřadem pod německým komisařským vedením; vztahovaly pouze na nájemní poměry vzniklé před zabavením, propadnutím nebo uvalením německé správy na dům. Podle odst. 3 se oba předpisy nevztahovaly ani na prostory v domech, které byly ve vlastnictví Říše nebo Protektorátu, pokud by tyto prostory Říše nebo Protektorát v budoucnu potřebovaly pro

umístění veřejných úřadů.

Vládní nařízení č. 103/1943 Sb. z. a n. „o opatřeních, jimiž se usměřňuje bytový trh“ vydané dne 20. dubna 1943 bylo tematicky zaměřeno obdobně jako výše uvedené nařízení č. 228/1938 Sb. z. a n. Jeho podstatou bylo omezení nepříznivých stavebních úprav bytů, které by ztenčovaly bytový fond. Úprava nakládání s nadměrnými byty. A dále redistribuce bytů mezi nájemníky tak, aby se vyřešila nepříznivá bytová situace v obcích s více než 10.000 obyvateli.

Ihned v § 1 bylo zakázáno spojovat byty nebo jednotlivé místnosti s jinými byty nebo místnostmi. Dále bylo zakázáno užívat byty k jiným účelům než k bydlení a držet v téže obci dva či více bytů. Výjimky z tohoto zákazu byl příslušný udělovat ministr vnitra. Zákazy se automaticky nevztahovaly na byty využívané pro uspokojování zájmů Říše nebo obrany státu. Rovněž také na byty, které byly již před nabytím účinnosti tohoto nařízení užívány v souladu s právními předpisy k jiným účelům než k bydlení a na části bytů, které byly k jiným účelům využívány kvůli výkonu povolání jeho obyvatel (§ 2).

Podle § 3 se na vlastníky domů vztahovala ohlašovací povinnost ohledně neobsazených a uvolněných bytů. Mimo to ještě ohledně bytů, jejichž nájemci (případně uživatelé z jiného právního důvodu) je využívali pouze občasně, nebo je přenechávali k užívání třetí osobě. Stejnou povinnost měly i osoby, které v téže obci držely více než jeden byt.

Nařízení upravovalo v §§ 5 a 6 pravomoc úřadů prohlásit nájemní poměr nebo jiné užívací právo k bytu za zaniklé. Okresní úřad tak mohl učinit v případě, že byl uživatel bytu odsouzen za činnost nepřátelskou Říši nebo za porušení předpisů o válečném hospodářství k trestu smrti či k trestu odnětí svobody delšímu dvou let. Obec tak mohla učinit v několika případech : 1) uživatel bytu tento užíval pouze občasně, nebo ho přenechal k užívání třetí osobě, 2) v bytě po smrti nájemce dále nebydlí osoby, na které nájem přešel, 3) pokud šlo o byt ohlášený uživatelem jako jeho druhý byt v téže obci, 4) neohlášených bytů, které ohlášeny být měly, 5) bytů využívaných před účinností nařízení v souladu s právními předpisy k jiným účelům, pokud tento způsob využívání není nadále důvodný.

Příkazování nájemníků bylo upraveno převážně v §§ 7 – 10. Obci vzniklo právo přikázat nájemníka v případě rozhodnutí obecního nebo okresního úřadu o zániku nájemního nebo jiného práva na užívání bytu. U bytů ohlášených v souladu s ohlašovací povinností a bytů neohlášených, ač se na ně tato povinnost vztahovala. Tato pravomoc obcí byla podstatným zásahem do práva vlastníka bytu nakládat se svojí nemovitou věcí podle své svobodné vůle. Na základě příkazání totiž vznikl z moci úřední nájemní vztah mezi vlastníkem bytu a přikázaným, přičemž vlastník bytu neměl možnost se proti rozhodnutí o přikázání nijak bránit. V § 19 bylo jasně řečeno, že proti tomuto rozhodnutí není odvolání přípustné. V případě, že se vlastník bytu nedohodl s přikázaným na podmínkách nájmu, rozhodl o nich na žádost alespoň jedné ze stran okresní úřad. Z toho vyplývá určitá omezená kontraktační volnost při uzavírání vynucené nájemní smlouvy. Ovšem u bytů, na které se vztahovala příkazovací pravomoc obce platil zákaz jejich pronajímání či zřizování jiného užívacího práva pod sankcí neplatnosti takového právního úkonu. A to i v případě, že obec doposud o přikázání nerozhodla. V případě porušení tohoto zákazu měla obec právo nařídit vyklizení bytu (§ 11). Na využití příkazovacího práva měla obec stanovenou lhůtu 15 dnů od doručení ohlášení podle tohoto nařízení, rozhodnutí o zániku nájmu nebo doručení příkazu k vyklizení neoprávněně pronajímaného bytu. Pokud v této lhůtě nájemníka nepřikázala, mohl vlastník s bytem nadále volně disponovat. V případě bytu, jenž byl ohlášen z důvodu, že jeho uživatel (nájemník) zemřel, byla lhůta stanovena na 3 měsíce. Souhlasem obce bylo podmíněno i směňování bytů. Naproti tomu svolení vlastníka bytu ke směně nutné v zásadě nebylo. Pokud navíc ministr vnitra rozhodl, že uskutečnění směny je ve veřejném zájmu, nesměla souhlas odepřít ani sama obec. Zde je opět vidět oslabené postavení vlastníků domů (bytů) ve prospěch veřejného zájmu.

V případě, že předchozí opatření nebyla dostatečná a v obci byl nadále nedostatek ubytovacích kapacit, mohla obec ke zlepšení situace využít nadměrně velké byty (§§ 16, 17). V úvahu přicházela tato opatření : 1) přikázání podnájemníka, 2) prohlášení nájmu za zaniklý a zároveň opatřit nájemci menší byt, 3) nařízení rozdělení bytu na více menších bytů. Výdaje spojené se stěhováním nájemníků nebo s rozdělením bytu měla hradit obec. Byt byl považován za nadměrný, pokud počet obytných místností převyšoval počet členů domácnosti o více než o dvě a u osob žijících osaměle o jednu. Do obytných místností se nazapočítávaly kuchyně, koupelny, chodby, spíže,

dílny, pokoje v podnájmu, pokoje pro služky apod.

Toto nařízení se podle § 18 vztahovalo pouze na obce s minimálně 10.000 obyvateli. Zemský úřad však mohl rozšířit jeho platnost i na další obce, ve kterých se projevil akutní nedostatek bytů. Nevztahovalo se vůbec na domy Říše, strany NSDAP a jí podléhajících organizací, Protektorátu a územní samosprávy včetně korporací jimi zřizovaných, domy patřící železnici. Dále na domy, které výše uvedené subjekty využívaly k úředním účelům a na domy, které užíval k úředním účelům cizí stát. Na byty zřizované podniky pro ubytování svých zaměstnanců. Na místnosti určené k provozování živnosti spočívající v ubytování cizinců. A na byty domovníků.

Vládní nařízení č. 220/1943 Sb. z. a n. „o opatřování bytů jejich dělením, jakož i stavbami a úpravami budov nebo jejich částí“, zavedlo v obcích, na které se vztahovalo nařízení č. 103 možnost čerpat státní podporu na provedení stavebních prací za účelem údržby bytových domů, úprav domů s cílem vytvořit nové byty a výstavby bytů. Podle § 2 však mohla obec provedení potřebných stavebních prací vlastníku nemovitosti dokonce i nařídit. Takový postup přicházel v úvahu tehdy, pokud byl na území obce tak velký nedostatek bytů, že k jeho pokrytí nestačila opatření podle nařízení č. 103. Pokud vlastník příkazu obce nevyhověl dobrovolně a práce neprovedl, mohla je obec provést sama na jeho náklad. Jednalo se tak o další průlom do vlastnického práva.

III.a Závěr

Cíle sledované právními předpisy, které jsem představil v této kapitole, byly různé v různých obdobích po Mnichovské krizi. Zpočátku se stát potřeboval vyrovnat s příchodem utečenců z pohraničí a s tím souvisejícími negativními vlivy. Hlavním z nich byl převis poptávky po nájemních bytech nad nabídkou, který vedl logicky ke zvyšování cen nájemného. Dá se předpokládat, že pronajímatelé měli zájem nabídnout utečencům, kteří měli peníze, co nejvíce bytů a to i za cenu vystěhování stávajících nájemníků. Nařízení vlády proti exekucím vyklizení měla oddálit vystěhování těch osob, které byly nemajetné, nezaměstnané nebo doposud nájem neplatily jako kompenzaci nízkého příjmu. To se dá předpokládat u domovníků, u zaměstnanců bezplatně užívajících byt je to jisté. Takové osoby by měly problém najít si v době zdražování nájmu jiné bydlení a skončily by na ulici. To by ještě zhoršilo celkově neutěšenou sociální situaci, dočasný odklad exekucí byl tedy vhodným krátkodobým řešením. Co se týče odkladu exekucí v případě vojenských osob a jiných do služby povolaných osob, dá se předpokládat, že řadoví příslušníci bezpečnostních sborů povolání navíc do služby v rámci mobilizace neměli rovněž mnoho peněz. Navíc se zdržovali na posádkách mimo bydliště a měli ztížené podmínky k řešení vlastní bytové situace. Společným znakem předpisů odkládajících exekuci vyklizením bytu bylo zabránění řetězové exekuci. Exekuce měla být odložena proti všem, kteří se nemohli přestěhovat kvůli odkladu exekuce proti jinému. To bylo logické řešení, které zabránilo tomu, aby nájemci čekali na nastěhování do nového bytu na ulicích.

Dalším krokem byla snaha využít pro bydlení veškeré použitelné prostory. Proto byla přijata opatření omezující přestavby a slučování bytů. Tyto úpravy podléhaly úřednímu souhlasu. Stejně tak změna užívání bytu jako nebytového prostoru a to i jen jeho části, nebo držení více bytů v téže obci. Tímto způsobem se mělo zabránit tomu, aby se nedostatek bytů ještě prohloubil kvůli snahám majitelů domů o zvětšování vlastních bytů či živnostenských provozoven. Nutno připomenout, že tato výrazně omezující opatření platila pouze pro obce, které byly úředně prohlášeny za postižené nedostatkem bytů. V takových obcích se dále prováděl nucený soupis volných pokojů a

bytů. Podmínkou byla obyvatelnost. Z dochovaných zpráv je ovšem známo, že lidé bydleli i v garážích a jiných nevhodných prostorách. Podobného rázu je opatření usazující zemědělce na příkaz úřadů v soukromém zemědělském podniku. Podnikem se v tomto případě rozuměl jakýkoliv hospodářský celek, třeba samostatný statek. Snaha uvolnit pro trh co nejvíce bytů je vidět i v nařízení z roku 1941, které dědicům zemřelého nájemníka rozšířilo možnosti, jak vypovědět nájemní smlouvu, pokud v nájmu nechtěli sami pokračovat. Na tomto opatření je vidět, že se bytová situace v průběhu existence Protektorátu výrazněji nezlepšila.

Posledním výrazným opatřením proti bytové krizi byl zákaz předražování nájmu. Z povahy věci se týkalo nájemních smluv uzavřených až po vydání nařízení, které zákaz obsahovalo. Předražování se mohl dopustit pronajímatel bytu i nebytového prostoru. Bylo ošetřeno i obcházení tohoto opatření tím, že by pronajímatel požadoval přemrštěné částky za služby spojené s nájmem, ač by nájemné samo o sobě předražené nebylo. Stejně tomu bylo v případě, že si majitel bytu nechal slíbit provizi za to, že byt pronajme. Postihovány byly i další nešvary spojené s nájemním bydlením. Pokud si nájemník nechal slíbit provizi za postoupení nájmu, což se dnes běžně děje v případě bytů s regulovaným nájemným. Nebo pokud si zprostředkovatel nájmu, což by odpovídalo činnosti dnešních realitních kanceláří, nechal slíbit nepřiměřeně vysokou provizi.

V roce 1941 započalo doposud největší německé válečné tažení proti Sovětskému svazu. Mimo to německé armády okupovaly značnou část Evropy. To bylo spojeno se značnými materiálními nároky na výzbroj, výstroj a zásobování potravinami. Výrobu nemohli být schopni zajistit sami Němci, protože značná část produktivních obyvatel byla naverbovaná do armády. S protektorátními státními příslušníky se jako s vojáky naopak vůbec nepočítalo, proto měli být využiti ve výrobě. Nařízení vlády z roku 1941 modifikovalo ochranu nájemníků, zvláště posuzování výpovědních důvodů ze strany soudů. Ochrana se značně vychýlila ve prospěch nájemníků a pro pronajímatele bylo nově těžší získat souhlas soudu s výpovědí i v případech závažných prohřešků, kdy nájemník neplatil nájemné, dal byt bez svolení majitele do podnájmu apod. Soudy měly k výpovědím nadále dávat svolení pouze bylo – li to nezbytné. Oproti tomu byl zaveden nový výpovědní důvod, jehož podstatou byla snaha využít uvolněné prostory pro válečné účely. Na těchto opatřeních je vidět, že hlavní prioritou vlády byla

válečná výroba. Ruku v ruce s tím šla snaha zabránit sociálním nepokojům, které by tuto výrobu narušovaly. V tomto případě šlo o sociální nepokoje vyvolané nevyhovující bytovou situací zvláště nižších dělnických vrstev obyvatel. Vláda tak v této oblasti upřednostňovala společenskou stabilitu před uplatňováním zásad tržního hospodářství a ochranou soukromého vlastnictví. To koresponduje se slovy Reinharda Heydricha, která pronesl ve svém úvodním projevu po jmenování zastupujícím říšským protektorem : „...vzhledem k válce a z taktických důvodů nesmíme připustit, aby se Čech v jistých věcech rozzuřil a vybuchl, i když musíme být v tomto okamžiku z jistých taktických důvodů tvrdí, musíme přesto jednat tak, aby si Čech, nemá-li žádné jiné východisko, nemyslel, že teď právě musí vyvolat povstání.“ Dále pak : „Potřebuji v tomto prostoru klid, aby dělník, aby český dělník zde nasadil pro německé válečné úsilí plně svou pracovní sílu a abychom nezdržovali při zdejším obrovském válečném průmyslu přísun a další rozvoj zbrojního průmyslu. K tomu patří i to, že se přirozeně musí dát českým dělníkům tolik žrádla, mám-li to tak zřetelně říci, aby mohli splnit svou práci.“¹¹

Z hlediska občanského práva došlo výše uvedenými opatřeními k zásahu do vlastnického práva tím, že vlastníci nemovitostí (bytů) byli omezeni v možnosti volně nakládat se svým vlastnictvím ve smyslu § 362 O.z.o., hlava II. Tedy byli omezeni ve svobodném rozhodování o tom, komu a za jakých podmínek nemovitost pronajmou.

11 Král, Václav. Chtěli nás vyhubit. Praha, 1961. str. 125 - 137

IV. Regulace v oblasti pracovněprávních vztahů

IV.a Opatření proti nezaměstnanosti a snižování mezd

Národnostně a politicky vyhrocená situace v českém pohraničí vedla již v průběhu roku 1938 ke stěhování části obyvatel do vnitrozemí. Důvodem byla obava ze vzrůstající agresivity sudetoněmeckých fašistů. Po odstoupení pohraničních oblastí Německu na základě Mnichovské dohody se toto příležitostné stěhování, mnohdy zamýšlené jako dočasné, změnilo v hromadný odchod. Poté, co se Německo stalo v této oblasti zeměpánem, si totiž fašisté přestali definitivně brát s Čechy, Židy a Němci - antifrašisty servítky. Tento stav byl právně potvrzen Československo – Německou opční smlouvou. Ten, kdo optoval pro československé státní občanství už neměl prakticky možnost v Sudetské říšské župě zůstat.¹² Příchod několika desítek tisíc obyvatel do vnitrozemí v časovém horizontu pouze několika měsíců vyvolal přetlak volné pracovní síly. Většina příchozích byla navíc donucena okolnostmi zanechat podstatnou část svého majetku ve svém bydlišti, tudíž jim nezbývalo nic jiného, než si na živobytí vydělat práci. Vláda tedy musela řešit stále rostoucí nezaměstnanost a ochranu stávajících zaměstnanců před neodůvodněným snižováním mezd.¹³

Za účelem snížení nezaměstnanosti a využití volné pracovní síly k účelům hospodářského přebudování státu byly zřízeny pracovní a kárné pracovní útvary. Příslušníci těchto útvarů byli ve služebním poměru obdobně jako vojáci, proto se jimi v této práci dále zabývat nebudu. Činnost pracovních útvarů byla upravena nařízením vlády č. 223/1938 Sb. z. a n. „o pracovních útvarech“. Z hlediska této práce je ovšem zajímavé ustanovení § 23 odst. 2, které zaměstnavatelům uložilo povinnost dát při přijímání zaměstnanců přednost příslušníkům pracovních útvarů. Tedy lidem, kteří byli již delší dobu nezaměstnaní a musel se o ně starat stát.

12 srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 33

13 Srov. tamtéž str. 128 - 129

Vládní nařízení č. 224/1938 Sb. z. a n. „o úpravě zaměstnávání osob z území obsazených cizí mocí“ ze dne 19. října 1938 bylo vydáno na základě zmocňovacích ustanovení zákona č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu. Jeho účelem bylo eliminovat zaměstnávání osob, které měly bydliště nebo alespoň domovské právo na území obsazeném cizí mocí. V kontextu tehdejší doby šlo patrně především o Němce. V druhé řadě bylo možné na základě tohoto nařízení regulovat zaměstnávání Čechů, kteří přišli z pohraničí, a které se mohlo dít na úkor místních lidí.

Podle § 1 odst. 1 byli zaměstnavatelé povinni do 8 dnů od účinnosti nařízení oznámit příslušnému okresnímu úřadu jména, data narození, náboženství, rodinný stav, národnost, bydliště, domovské právo, povolání a zaměstnání k 1. květnu 1938 se všemi pozdějšími změnami. Osobám uvedeným v odst. 1 byla podle odst. 2 uložena povinnost sdělit zaměstnavateli správné údaje a to i vedlejší zaměstnání konaná pro jiného zaměstnavatele (odst. 3). Tato informační povinnost se vztahovala i na rodinné příslušníky těchto zaměstnanců.

Stěžejním ustanovením celého předpisu je § 2, v jehož odst. 1 se možnost zaměstnat osobu uvedenou v § 1 podmiňovala svolením příslušného okresního úřadu a pokud již zaměstnavatel takovou osobu zaměstnával, pak byl podle odst. 3 povinen do 8 dnů od účinnosti nařízení podat u okresního úřadu žádost o svolení s dalším zaměstnáváním. Bylo-li svolení odepřeno, pracovní smlouva mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem byla ex lege zrušena a zaměstnavatel byl povinen zaměstnance okamžitě propustit.

V § 3 bylo stanoveno, jaké údaje je třeba uvést v žádosti o svolení s dalším zaměstnáním a jednalo se prakticky jen o údaje vyžadované v § 1 odst. 1. V odst. 2 se udělení povolení podmiňovalo tím, že neexistují námitky z hlediska veřejného zájmu a pro danou práci nelze získat „domácí“ pracovní sílu. Domácí pracovní silou se zde a contrario k § 1 odst. 1 rozuměl ten, kdo neměl bydliště nebo domovské právo na území obsazeném cizí mocí. V odst. 3 bylo posouzení veřejného zájmu svěřeno volné úvaze okresních úřadů.

V § 4 byla stanovena výjimka z účinnosti nařízení. A to pokud byl zaměstnavatelem stát, země nebo okres, případně právnické osoby v jejich vlastnictví nebo jimi řízené.

V § 5 byly určeny sankce za neplnění povinností uložených tímto nařízením. Pravomoc sankcionovat měl příslušný okresní úřad a mohl udělit pokutu do 10.000 Kč nebo trest vězení do dvou měsíců.

Do kategorie předpisů řešících nezaměstnanost se dá částečně zařadit i vládní nařízení č. 304 ze dne 25. listopadu 1938 „o přechodném umístění zemědělců z území obsazených cizí mocí“. Rovněž bylo vydáno na základě zmocňovacích ustanovení zákona o obraně státu. Jeho působnost se sice vztahuje převážně na řešení problému ubytování rodin drobných rolníků a zajištění jejich základních potřeb, ale právě prací měly tyto rodiny kompenzovat ubytovateli jeho náklady.

Podle § 1 byli provozovatelé zemědělských závodů s rozlohou veškeré půdy nad 50 ha na příkaz okresního úřadu povinni ubytovat na přechodnou dobu zemědělce z území obsazených cizí mocí. Podle svých možností jim měl ubytovatel zajistit i přechodné zaměstnání ve svém závodě.

Ubytování zemědělci ovšem podle § 2 mohli pracovat i mimo závod ubytovatele, pokud pro ně v tomto závodě nebyla práce, nebo pokud si jinde sehnali práci lépe placenou.

Podle § 4 příslušela ubytovateli náhrada za jím poskytnutá plnění. Tato náhrada měla mít především charakter pracovní činnosti členů ubytované rodiny. Pokud takto náhrada nemohla být poskytnuta a zemědělec byl nemajetný, byla kompenzace poskytnuta z veřejných zdrojů. Práce konaná pro ubytovatele měla být oceněna podle nařízení zemského úřadu.

Důležitý byl § 8, který takto ubytované zemědělce a jejich rodiny vyňal z působnosti vládního nařízení č. 244/1938 Sb. z. a n., tudíž při jejich zaměstnávání nadále nebylo třeba žádat o svolení okresní úřad.

Vládní nařízení č. 109/1939 Sb. z. a n. „o zaměstnávání osob, které byly činné v zemědělství“ ze dne 31. března 1939 omezovalo možnost zaměstnat bývalé zemědělské pracovníky v jiném oboru, než v zemědělství. Důvody pro jeho vydání byly patrně dva. Prvním byla snaha zajistit pro výkon zemědělských prací dostatečný počet kvalifikovaných pracovníků. Druhým snaha zabránit pronikání bývalých zemědělců do jiných oborů, což v těchto oborech mohlo vyvolat vlnu snižování mezd v důsledku

přetlaku volné pracovní síly.

Podle § 1 byl za osobu převážně činnou v zemědělství považován ten, kdo v posledních třech letech před zánikem svého posledního pracovního poměru vykonával námezdní zemědělské práce alespoň 18 měsíců. K přijetí takové osoby do jiné než zemědělské práce se vyžadoval předchozí souhlas okresního úřadu. Pro příležitostné a vedlejší pracovní poměry se souhlas nevyžadoval.

Žádost o souhlas podával podle § 2 zaměstnavatel, který pracovníka chtěl přijmout. Žádost se podávala k okresnímu úřadu příslušnému podle místa, kde se nacházel závod zaměstnavatele, případně jeho bydliště. Musela být řádně odůvodněna a důvody podloženy. Za tímto účelem byla uchazeči o zaměstnání uložena povinnost poskytnout zaměstnavateli správné osobní údaje a doklady nutné k podložení žádosti.

Rozhodování okresního úřadu o žádosti bylo podle § 3 podmíněno veřejným zájmem a souhlas neměl být udělen v případě, že byl v obvodu tohoto okresního úřadu nedostatek zemědělských pracovníků. Po doručení žádosti měl okresní úřad na její posouzení 15 dní. Nevyjádřil-li se v této lhůtě, byla žádost považována za schválenou. Proti zamítnutí žádosti se mohl odvolat jak zaměstnavatel, tak i uchazeč.

Za porušení povinností uložených tímto nařízením mohl podle § 4 okresní úřad uložit pokutu až 5.000 K nebo trest vězení do 14 dnů.

Účinnost tohoto nařízení byla v § 5 omezena pouze do 31. prosince 1939.

Vládní nařízení č. 177/1939 Sb. z. a n. „o prikazování osob k zemědělským pracím“ ze dne 23. června 1939 bylo vydáno, jak je uvedeno hned na začátku § 1, *k zabezpečení včasného provedení nutných zemědělských prací*. Jeho vydání musel iniciovat nedostatek zemědělských pracovníků. To je pozoruhodné vzhledem k tomu, že do vnitrozemí přišla řada zemědělců z pohraničí a stále ještě existovaly pracovní útvary, které byly zřízeny za účelem snížení nezaměstnanosti a vázaly tak nadbytečnou pracovní sílu. Hlavním důvodem pro vydání tohoto nařízení tedy bylo pravděpodobně to, že se uprchlíci z pohraničí často stěhovali do větších měst, kde očekávali více pracovních příležitostí. Tím docházelo k nerovnoměrnému rozložení obyvatelstva a vzniku rozdílů mezi jednotlivými oblastmi Protektorátu, co do míry nezaměstnanosti. Ta byla nejvyšší právě ve městech. Toto nařízení zřejmě mělo umožnit přesměrování volné pracovní síly z oblastí s vysokou nezaměstnaností do oblastí, kde byl pracovníků pro

zemědělské práce nedostatek.

V § 1 je uveden taxativní výčet osob, které bylo možné k výkonu zemědělských prací přikázat. Jednalo se o příslušníky pracovních útvarů, osoby zaměstnané při veřejných investičních a produktivních pracích, nezaměstnané uchazeče o práci, tělesně a duševně způsobilé osoby požívající z veřejných zdrojů důchody, bývalé příslušníky československé armády, kteří po jejím rozpuštění novou práci nesehnali nebo byli v této nové práci postradatelní.

Ustanovení § 2 obsahovalo podmínky, kdy tyto osoby nebylo možné k zemědělské práci přikázat. Tak příslušníky pracovních útvarů a osoby zaměstnané při veřejných investičních a produktivních pracích nebylo možné přikázat, pokud výkon jejich prací byl přednější než včasný výkon zemědělských prací nebo pokud přikázání bránil důležitý zájem zadavatele prací. Osoby nezaměstnané nemohly být přikázány z pěti důvodů. Pokud byly nezaměstnané po dobu kratší než 14 dnů, výkonem zemědělských prací by utrpěly těžko nahraditelnou újmu, byly duševně či tělesně neschopné takové práce vykonávat, byly mladší 16 let nebo starší 60 let, a nebo se jednalo o cizince.

O přikázání osoby rozhodoval podle § 3 okresní úřad, v jehož obvodu byl zemědělský podnik i bydliště pracovníka. Pracovníci totiž měli být přikazováni pokud možno k pracím v místě svého bydliště, nebo alespoň v témže okrese. Před přikázáním pracovníka se měl okresní úřad dotázat starosty obce, ve které se nacházel zemědělský podnik a dále veřejné zprostředkovatelny práce na vhodnost takového kroku. Pokud bylo nutné přikázat pracovníka mimo okres, ve kterém měl bydliště, rozhodoval zemský úřad příslušný podle bydliště pracovníka a sídla závodu. Tedy pracovník nemohl být přikázán například z Čech na Moravu. Zemský úřad měl v tomto případě povinnost dotázat se na vhodnost přikázání zemského úřadu práce. Přikazování pracovníků k práci mimo obec jejich bydliště muselo být ovšem podmíněno akutní potřebou vyrovnat rozdíl mezi regiony, kde byl vhodných pracovníků nadbytek a kde zase nedostatek. To mohl být vhodný nástroj jak k urychlení zemědělských prací, tak k přechodnému snížení nezaměstnanosti v určitých oblastech.

Doba, na kterou bylo možné pracovníka přikázat, byla podle § 4 maximálně tři měsíce.

Pracovní poměr osob přikázaných byl v § 6 prohlášen za soukromoprávní.

Nedošlo-li však mezi zaměstnavatelem a příkázanou osobou k dohodě o podmínkách pracovní smlouvy, měly se použít podmínky obsažené ve smlouvách hromadných, směrnících, rámcových úpravách nebo podmínky v místě obvyklé. Zrušit takový pracovní poměr bylo možné pouze se souhlasem okresního, respektive zemského úřadu, který osobu přikázal. To neplatilo v případech, kdy bylo možné zrušit pracovní poměr bez výpovědi.

Za porušení povinností uložených tímto nařízením mohl okresní úřad podle § 7 uložit pokutu až 10.000 K nebo trest vězení do jednoho měsíce. Účinnost nařízení byla omezena v § 8 do 31. října 1939.

IV.b Nedostatek pracovních sil a omezení fluktuace

Období tzv. druhé republiky znamenalo pro Československo nejenom významné územní změny, ale také změny hospodářské. Bylo to období odlivu západoevropského kapitálu pryč z ČSR a na jeho místo nastupoval německý kapitál s podporou německé vlády ve snaze získat kontrolu nad českým hospodářstvím. Spolu s tímto trendem klesal i vývoz do západní Evropy a československý zahraniční obchod se začal stále více orientovat na Německo. K tomu přispěl i fakt, že z obchodních vztahů mezi českým vnitrozemím a pohraničím se stal mezinárodní obchod mezi ČSR a Německem.¹⁴ Vznik Protektorátu znamenal definitivní začlenění českých zemí do hospodářského rámce Německé říše. V průběhu roku 1939 se Německo připravovalo na budoucí válku. To se projevovalo zvýšenou potřebou surovin i hotových výrobků, na jejichž dodávkách se stále širší měrou podílelo i protektorátní hospodářství. Po zahájení války stále více Němců rukovalo na frontu, tudíž nemohli dále vykonávat produktivní práci. Naproti tomu u protektorátních státních příslušníků, tedy obyvatel Protektorátu neněmeckých národností se nepočítalo s možností, že by bojovali v německé armádě. Proto měla být v co nejširší míře využita jejich práce, aby nahradila práci Němců, kteří byli povoláni do armády a zároveň aby kryla zvýšené potřeby válečného hospodářství na pracovní sílu. Z toho důvodu vláda vydávala předpisy, které měly řešit nedostatek pracovníků.¹⁵

Pracovní povinnost byla zavedena vládním nařízením č. 190/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939 „o všeobecné pracovní povinnosti“. Tato povinnost se podle § 1 vztahovala na všechny práceschopné státní příslušníky Protektorátu Čechy a Morava mužského pohlaví ve věku od 16. do 25. let věku. Podmínky pracovní povinnosti měly být určeny prováděcím nařízením Ministerstva sociální a zdravotní správy (§ 3, § 9).

Pracovní povinnost trvala jeden rok (§ 2), výjimečně mohla být prodloužena na dva roky. Osobám, které vykonaly činnou vojenskou službu mohla být délka pracovní

14 srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 124 - 127

15 srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 233

povinnosti zkrácena o dobu této služby, nejvíce však o 6 měsíců. Při nasazení osob v rámci pracovní povinnosti se měl brát zřetel na jejich odborné znalosti a dovednosti, pokud to povaha prováděných prací umožňovala (§ 4). Povoláním k pracovní povinnosti zanikl povolánímu ex lege předcházející pracovní poměr. To platilo i pro pracovní poměry vzniklé na základě vládního nařízení č. 177/1939 S. z. a n. „o přikazování osob k zemědělským pracím“. Mzda měla být určena podle § 6 hromadnými pracovními smlouvami, podnikovými, tarifními nebo služebními řády. V případě, že měl povolání vyživovací povinnost vůči členům své rodiny a výše jeho mzdy k plnění této povinnosti nepostačovala, mohl být poskytnut vyživovací příspěvek. Pracovní výstroj a náradí měly být poskytnuty zdarma.

Podle § 7 měly úřady práce dávat při zprostředkování práce přednost právě osobám, které řádně vykonaly pracovní povinnost a nemohly nastoupit zpět do svého původního zaměstnání.

Porušení povinností stanovených tímto nařízením postihoval okresní úřad pokutou až 20.000 K nebo vězením až 6 týdnů (§ 8).

Vládní nařízení č. 330/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939 „o státním řízení mzdové politiky“ bylo vydáno z důvodu, který je rozebrán v § 1. Tedy z důvodu, aby stát mohl prostřednictvím Ministerstva sociální a zdravotní správy stanovit mzdy, platy a pracovní podmínky na libovolných pracovištích. V kontextu celkového vývoje událostí druhé poloviny roku 1939 usuzují, že šlo o snahu vlády zabránit nepokojům mezi pracujícími a tím o udržení stabilní výkonnosti hospodářství. Toto nařízení totiž bylo vydáno v době po vypuknutí války, kdy bylo jakékoli přerušení práce ve formě stávek, stejně jako fluktuace pracovníků pryč z určitého pro válečné zásobování důležitého odvětví kvůli nevyhovujícím pracovním podmínkám nežádoucí.

V § 1 se řízení mzdové politiky přisuzovalo Ministerstvu sociální a zdravotní správy, které bylo nadále zmocněno stanovovat mzdy, platy a všeobecné pracovní podmínky, pokud se týkaly délky pracovní doby a výměry dovolených.

Podle § 2 podléhaly schválení výše uvedeným ministerstvem i hromadné pracovní smlouvy, jejich změny a doplňky, pokud upravovaly mzdy, platy nebo všeobecné pracovní podmínky a měly nabýt účinnosti po 31. prosinci 1939.

Schválení Ministerstvem vyžadovala podle § 3 jakákoli úprava mezd, platů a

všeobecných pracovních podmínek v podnicích, které měly 20 a více stálých zaměstnanců. Pokud se takováto úprava týkala pouze jednotlivých zaměstnanců, souhlas potřeba nebyl. Avšak byl třeba i tehdy, pokud se úprava týkala jen určité skupiny zaměstnanců nebo určitého oddělení podniku. Pokud byly pracovní podmínky změněny zaměstnavatelem bez souhlasu Ministerstva, byla tato nová úprava právně neúčinná.

Ustanovení § 4 umožňovalo Ministerstvu udělovat z jím vydaných opatření výjimky pro jednotlivé závody a oddělení podniků, pokud to podmiňovala hospodářská nebo sociální situace. Aby nedocházelo k obcházení opatření vydaných Ministerstvem nebo schváleným úpravám mezd a pracovních podmínek tím, že by ve smyslu § 3 byly s jednotlivými pracovníky uzavírány individuální smlouvy, stanovil § 5 zákaz krácení zaměstnaneckých nároků samostatnou smlouvou, pokud k takovému postupu nedalo Ministerstvo nebo jím pověřený úřad souhlas.

Postih za neplnění povinností uvedených v tomto nařízení byl stanoven v § 7 a mohlo jít o pokutu až 50.000 K nebo až 1 měsíc vězení.

Z působnosti tohoto nařízení byli § 10 vyňati zaměstnanci státu, zájmové a územní samosprávy včetně podniků, fondů a ústavů těmito subjekty spravovanými.

Účinnost toho nařízení byla § 11 stanovena od 1. ledna 1940 do 31. prosince 1940.

Vládní nařízení č. 323/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939 „jímž se obmezuje zrušování pracovních poměrů a přijímání pracovních sil“ bylo vydáno zřejmě z toho důvodu, aby vláda získala větší kontrolu nad pohybem pracovních sil. Z textu předpisu vyplývá, že šlo především o nastolení co nejvyšší zaměstnanosti a co nejnižší míry fluktuace pracovníků. To odpovídá době, kdy byl předpis vydán, tedy nedlouho po začátku války. V zájmu válečného průmyslu bylo, aby co nejvíce pracovníků mělo stabilní zaměstnání a omezenou možnost měnit dosavadní zaměstnání. Protože se změnou zaměstnání může být spojena dočasná nezaměstnanost během hledání práce a nižší výkonnost během zaučování na nové pozici. To bylo ve válečném hospodářství, kde je nejdůležitější efektivita, nežádoucí. Naopak přijímání a propouštění zaměstnanců v zemědělských a lesnických závodech omezeno nebylo (§ 2), protože v těchto provozech bývá značný podíl sezonních a dočasných pomocných prací. Omezení s

najímáním a propouštěním pracovníků na tyto práce dočasného charakteru by tedy bylo kontraproduktivní.

Nařízení dávalo v § 1 Ministerstvu sociální a zdravotní správy v součinnosti s dalším zúčastněným ministerstvem pravomoc vymezit vyhláškou případy, kdy lze uzavřít nebo ukončit pracovní poměr jen se souhlasem úřadu práce. A to buď všeobecně nebo pro určitá hospodářská odvětví, kategorie zaměstnanců nebo i jednotlivé závody. Jednání bez souhlasu úřadu práce bylo prohlášeno za právně neúčinné, ale úřad měl ve zvláštních případech možnost udělit dodatečný souhlas.

Ustanovení § 2 obsahovalo výjimky, kdy souhlasu zapotřebí nebylo. Při přijímání zaměstnanců nebylo třeba, pokud byl zaměstnavatelem zemědělský nebo lesnický závod. Dále pokud byl pracovník přijat na zkoušku, výpomoc, příležitostné, vedlejší nebo sezonní práce. Při udělování výpovědi nebylo podle odst. 2 třeba souhlasu v taxativně uvedených případech. Byla-li dána výpověď : 1) po dohodě obou stran; 2) mohl-li být pracovní poměr dle platných předpisů zrušen bez zachování výpovědní lhůty; 3) schválil-li úřad práce částečné zastavení provozu nebo hromadné propouštění; 4) byl-li pracovník přijat na zkoušku nebo na výpomoc a pracovní poměr končil do jednoho měsíce; 5) pokud skončily sezonní práce, na které byl pracovník najat; 6) v zemědělských a lesnických závodech u pracovníků, kteří byli zaměstnání přechodně k výkonu naléhavých prací; 7) u příležitostných a vedlejších pracovních poměrů, které nepodléhaly nemocenskému pojištění.

Byl-li pracovní poměr vypovězen podle § 2 odst. 2 bod 1 – 4 bez souhlasu úřadu práce, měla propuštěná osoba podle § 3 povinnost neprodleně se přihlásit u úřadu práce příslušného podle místa bydliště nebo místa dosavadního zaměstnání.

Podle § 4 se působnost tohoto nařízení vztahovala pouze na zaměstnance, jejichž pracovní poměr měl soukromoprávní povahu.

V § 5 bylo úřadu práce uloženo, aby při posuzování žádostí o udělení souhlasu podle § 1 přihlédl k *požadavkům trhu práce a zprostředkování práce; k významu úkolů zúčastněných závodů a hospodářských odvětví; k výkonnosti dotčených závodů; k odbornému a sociálnímu rozvoji pracovních sil*. Udělení souhlasu přitom mohlo být ještě vázáno dalšími podmínkami uvedenými ve směrnících příslušných ministerstev.

V § 6 se řešila územní příslušnost úřadů práce k rozhodování o udělení souhlasu. Ta byla určena podle sídla závodu, nebo v případě zaměstnanců pracujících mimo závod

alternativně podle sídla závodu a místa výkonu práce.

V § 9 byly stanoveny sankce za nesplnění povinností podle tohoto nařízení. Okresní úřad mohl uložit pokutu až 50.000 K nebo trest vězení v délce trvání až 6 měsíců.

V roce 1941 byla vydána nová komplexní úprava řízení práce. Jednalo se o vládní nařízení č. 46/1941 Sb. z a n. „jímž se činí některá opatření o řízení práce“, ze dne 23. ledna 1941. Bylo rozděleno do třech částí, které se nazývaly 1) *Přikazování*, 2) *Omezení výměny pracovního místa*, 3) *Všeobecná a závěrečná ustanovení*. V § 24 je uveden výčet předpisů, které dnem účinnosti tohoto nařízení pozbývají platnosti. Jde tedy o úpravy, které byly tímto nařízením nahrazeny. Těmi byly především vládní nařízení č. 190/1939 Sb. z. a n. „o všeobecné pracovní povinnosti“, č. 323/1939 Sb. z. a n. „jímž se obmezuje zrušování pracovních poměrů a přijímání pracovních sil“ a č. 173/1940 Sb. z. a n. „o přikazování pracovních sil k zemědělským pracím“. Na rozdíl od předpisů uvedených výše v této kapitole již bylo toto nařízení publikováno bilingvně v němčině a češtině.

Část I. je tvořena §§ 1 – 14.

Podle § 1 mohli být k provedení mimořádně důležitých prací přikázáni práce schopní obyvatelé Protektorátu bez rozdílu pohlaví ve věku od 18 do 50 let. Zaměstnavatelům mohlo být nařízeno, aby uvolnili část zaměstnanců pro účely přikázání. Výslovně bylo řečeno, že zaměstnanci zemědělských podniků, nemají být přikazováni na jiné práce. Cizinců se přikazování k práci netýkalo vůbec. Ke kterým pracím bylo možné zaměstnance přikazovat, měl blíže určit ministr sociální a zdravotní péče. V textu tohoto paragrafu byl pouze demonstrativně pojatý výčet. Šlo o práce *sloužící k obraně země, zajištění výživy, výrobě spotřebních statků, hospodářskému využití země, zdokonalení dopravních poměrů, jakož i zdolání stavu nouze a přírodních katastrof*.

V § 2 byla stanovena obecná pravidla pro přikazování k pracím. Tak pracovník mohl být přikázán nejvýše na 1 rok. Pokud byl za účelem přikázání uvolněn ze zaměstnání, nemělo jeho přikázání trvat déle než 6 měsíců, ale z dikce ustanovení je patrné, že teoreticky bylo možné i v tomto případě přikázat až na 1 rok. Ovšem pro

pracovníky uvedené v § 3, tedy takové, kteří v posledních třech letech pracovali v zemědělství a měli být z toho důvodu především přikazováni k náležitým zemědělským pracím tato nižší hranice neplatila. Pracovníci měli být, pokud to bylo možné, přikazováni k pracím v místě svého bydliště. V případě pochybností, jestli je pracovník způsobilý k výkonu práce, měl lékař veřejné zdravotní služby provést úřední prohlídku. Přikázat nebylo možné matku dítěte do 15 let, které s ní žilo ve společné domácnosti a výkon určené práce by byl v rozporu s výkonem povinností matky. Dále nebylo možné přikázat těhotnou ženu od šestého měsíce těhotenství do dvou měsíců po porodu. Obecně měly být ženy přikazovány k takovým pracím, které ženy obvykle vykonávaly. U mužů žádná omezení nebyla. Pracovník měl být, bylo-li to možné, přikázán k práci odpovídající jeho znalostem a schopnostem.

Přikazováni měli být především (§ 4) nezaměstnaní nebo zaměstnaní s částečným úvazkem. Přednostně měli být také přikazováni svobodní pracovníci. Ženatí a vdané až v případě, že nebyl dostatek vhodných svobodných osob. Zaměstnané pracovníky bylo možné přikázat jen pokud to vyžadoval zvláštní zájem spojený s provedením zamýšlených prací a bylo nutné napřed žádat stanovisko jejich zaměstnavatele.

Žádost o přikázání pracovních sil podával zaměstnavatel u úřadu práce příslušného podle místa výkonu zamýšlených prací (§ 5). Přitom měl povinnost prokázat, že využil veškerých prostředků k šetření pracovní silou. V případě žadatele - zemědělce, že k pracím využil všech práce schopných rodinných příslušníků žijících s ním v jedné domácnosti. K přikázání byl příslušný úřad práce podle bydliště nebo místa pobytu pracovníka, který měl být přikázán (§ 6). Přikazovací výměr se vydával pro určitý závod a obsahoval jméno závodu, den a místo nastoupení práce, dobu přikázání, druh práce a mzdu. U osob, které byly přikázány mimo místo svého bydliště nebo pobytu, se za den nastoupení práce považoval den nastoupení cesty do místa výkonu práce. Proti přikazovacímu výměru mohl přikázaný nebo jeho dosavadní zaměstnavatel podat ve lhůtě 15 dnů od doručení odvolání k příslušnému úřadu práce. Odvolání zásadně nemělo odkladný účinek, leda by ho úřad práce ze zvláštních důvodů přiznal. O odvolání rozhodovalo s konečnou platností Ministerstvo sociální a zdravotní správy.

Podle § 7 hradil náklady první cesty přikázaného z místa bydliště nebo pobytu do místa výkonu práce nový zaměstnavatel, pokud byla tato vzdálenost větší než 6 km.

Při přikázání kratším šesti týdnů mělo být úřadem práce zásadně povoleno přikázanému bezplatné cestování po železnici k nastoupení práce.

Ustanovení § 9 upravovalo trvání dosavadního pracovního poměru vedle poměru vzniklého z přikázání. Dosavadní zaměstnavatel měl povinnost zprostit zaměstnance včas pracovních povinností tak, aby tento mohl podle příkazovacího výměru nastoupit k výkonu uložených prací. Dále měl zaměstnavatel povinnost vyplatit takovému zaměstnanci příslušející mzdu a vydat mu pracovní doklady. Dosavadní pracovní poměr ovšem nezanikl. Po dobu výkonu přikázaných prací se na pracovníka nahlíželo, jako by byl na dovolené. Pracovní podmínky platné před nastoupením výkonu přikázaných prací, zůstaly během trvání přikázání zachovány. Zaměstnavatel nemohl dát zaměstnanci výpověď v období, které začínalo 3 dny před vydáním výměru a končilo 7 dnů po uplynutí přikázání. Během tohoto ochranného období to bylo možné pouze se souhlasem úřadu práce. Pokud bylo možné rozvázat příslušný pracovní poměr bez výpovědi, mohl tak zaměstnavatel učinit i během ochranného období, ale měl povinnost vyrozumět o tom příslušný úřad práce. Pokud zaměstnanec nenastoupil do sedmi dnů po skončení přikázání bez vážného důvodu do svého původního zaměstnání, považoval se jeho pracovní poměr za rozvázaný.

Podle § 10 neměl zaměstnanec po dobu přikázání nárok na mzdu ani jiná plnění od původního zaměstnavatele. Výjimkou bylo poskytnutí služebního (v textu předpisu *naturálního*) bytu, ve kterém zaměstnanec bydlel. Pokud byl ovšem zaměstnanec svobodný, nebo se jeho rodina na dobu přikázání z tohoto bytu odstěhovala, zanikl i tento nárok.

Pracovní poměr vzniklý přikázáním byl v § 11 prohlášen za soukromoprávní. Mzdové a pracovní podmínky se měly řídit podle platné úpravy nebo podle místně obvyklých podmínek v závodech obdobného druhu. Čas potřebný k cestě k prvnímu nastoupení práce se započítával do pracovní doby a platilo se za něj. Zaměstnavateli byla uložena povinnost zajistit přikázaným pracovníkům ubytování a stravování, pokud ho neměli zajištěno jinde. To jim také mohl započíst do mzdy maximálně ve výši sazeb stanovených příslušným zemským úřadem.

Ustanovení § 13 řešilo otázky spojené se skončením pracovního poměru vzniklého na základě přikázání. Takový poměr zanikl zásadně uplynutím doby přikázání. Výjimečně mohl být rozvázán dříve (neboli zproštěn) a to se souhlasem tzv.

odevzdávajícího úřadu práce, který byl příslušný podle místa bydliště či pobytu pracovníka a to po vyžádání stanoviska tzv. přijímajícího úřadu práce (příslušného podle místa výkonu práce). Pokud bylo možné za normálních okolností zrušit pracovní poměr bez výpovědi, mohl tak zaměstnavatel učinit i v případě poměru vzniklého příkázáním.

Z důvodu, aby mohl příkázaný po skončení příkázání včas nastoupit do původního zaměstnání, měl mu zaměstnavatel, u kterého byl příkázán umožnit návrat do místa bydliště nejpozději v den uplynutí doby příkázání. Mzda zaměstnanci náležela za celou dobu, na kterou byl podle výměru příkázán. Bylo – li místo výkonu práce vzdáleno od místa bydliště více než 6 km, měl zaměstnavatel příkázanému pracovníkovi uhradit náklady na zpáteční cestu. To neplatilo v případě, že pracovní poměr vzniklý na základě příkázání zanikl předčasně vinou příkázaného. Pokud původní zaměstnavatel příkázaného přijal na jeho místo náhradníka, mohl tohoto náhradníka vypovědět bez souhlasu úřadu práce.

Část II. „Omezení výměny pracovního místa“.

Podle § 15 mohlo Ministerstvo sociální a zdravotní správy v dohodě s dalšími příslušnými ministerstvy stanovit formou vyhlášky, že pracovní poměr v určitém okrese, závodě, hospodářském odvětví mohl být sjednán nebo rozvázán jen se souhlasem úřadu práce. Přijímání a propouštění zaměstnanců bez souhlasu úřadu práce bylo *ex lege* neúčinným. Úřad práce mohl ve zvláštních případech dodatečně udělit souhlas. Výpověď udělená se souhlasem úřadu práce byla účinnou od chvíle, kdy návrh na udělení souhlasu došel úřadu práce.

Ustanovení § 16 vymezovalo případy, kdy souhlas úřadu práce není třeba. Tak k přijetí zaměstnance nebylo třeba souhlasu, pokud byl zaměstnavatelem zemědělský závod (zemědělskými závody se patrně myslely i závody lesnické, srovnej vl. nař. 323/1939 Sb. z. a n.), nebo pokud byl pracovník zaměstnáván jen na výpomoc (nejdéle na dobu jednoho měsíce), či příležitostně nebo na vedlejší pracovní poměr. Podmínkou bylo, že pracovní poměr nepodléhal placení nemocenského pojištění. Dále byly taxativně vypočteny případy, kdy nebylo souhlasu potřeba k rozvázání pracovního poměru : 1) mohl-li být pracovní poměr zrušen bez dodržení výpovědní lhůty, 2) pokud úřad práce schválil úplné nebo částečné zastavení provozu závodu nebo hromadné propouštění, 3) pokud byl pracovník přijat na výpomoc a pracovní poměr skončil do 1

měsíce, 4) v zemědělských závodech, pokud se jednalo o pracovníka přijatého na výkon přechodných sezonních prací, 5) pokud byl pracovník zaměstnán na výkon příležitostných prací nebo šlo o jeho vedlejší zaměstnání, podstatné bylo, že tyto práce nepodléhaly nemocenskému pojištění. V případě, že byl pracovník zaměstnán na základě příkazovacího výměru a jednalo se o důvod 2, 3 nebo 5, byl souhlas úřadu práce k výpovědi rovněž vyžadován. Pokud byl pracovní poměr vypovězen podle bodu 1 až 3, měl se pracovník po svém odchodu z původního zaměstnání hlásit povinně u úřadu práce (§ 17).

Ustanovení § 18 taxativně určovalo k jakým okolnostem měl úřad práce přihlížet při udělování souhlasu s návrhem na přijetí nebo propuštění zaměstnance. Přihlížet měl k *požadavkům včleňování do práce, k významu úkolů zúčastněných závodů a hospodářských odvětví, k výkonnosti dotčených závodů a k odbornému a sociálnímu rozvoji pracovních sil*. Udělení souhlasu mohlo být navíc podmíněno splněním podmínek podle směrnic Ministerstva zdravotní a sociální správy. Skutečností, že byl souhlas udělen nebylo zároveň potvrzeno, že byla výpověď oprávněná.

Souhlas s přijetím nebo propuštěním pracovní síly uděloval úřad práce příslušný podle místa zaměstnání (§ 19).V případě pochyb, zda je souhlas úřadu nutný, rozhodoval opět úřad práce. Proti rozhodnutí úřadu práce bylo přípustné odvolání, které se podávalo do 15 dnů od doručení rozhodnutí u úřadu práce, který rozhodoval. Odvolání zásadně nemělo odkladný účinek, ale úřad práce ho mohl přiznat, pokud hrozila některé ze stran těžko nahraditelná újma. S konečnou platností rozhodovalo o odvolání Ministerstvo sociální a zdravotní správy.

Omezení výměny pracovního místa podle §§ 15 a n. se vztahovalo na zaměstnance soukromých i veřejných podniků a úřadů, pokud jejich pracovní poměr měl soukromoprávní povahu (§ 20).

Podle § 23 hrozil za porušení povinností vyplývajících z tohoto nařízení peněžitý trest až 10.000 K nebo až 1 měsíc vězení.

V § 24 byl uveden výčet předpisů, které dnem účinnosti tohoto nařízení pozbyly platnosti. Rovněž bylo v tomto ustanovení stanoveno, že pracovní poměry vzniklé příkázáním k zemědělským pracím podle vládního nařízení č. 173/1940 Sb. z. a n. nejsou tímto nařízením dotčeny.

Dne 4. května 1942 bylo vydáno vládní nařízení č. 154/1942 Sb. z. a n. „jímž se činí některá opatření o řízení práce“. Šlo o novou verzi předchozího nařízení č. 46/1941 Sb. upravujícího otázky řízení práce, do které byla začleněna materie z výše rovněž uvedeného nařízení č. 323/1939 Sb upravujícího omezování výměny pracovního místa. Celé pasáže tohoto předpisu jsou doslovným přepisem dříve vydaných nařízení, proto uvedu pouze podstatné změny, přičemž tou nejdůležitější byla bezpochyby možnost přikázat pracovní sílu nově i do Říše. Celý předpis se skládal z pěti částí : *I. část – Prikazování, II. část – Prikazování do ostatního území Říše, III. část – Rodinná a zvláštní výpomoc pro osoby prikázané a jim na roveň postavené, IV. část – Omezení výměny pracovního místa, V. část – Všeobecná a závěrečná ustanovení.*

Jak jsem uvedl výše, část I. byla beze změn převzata z vládního nařízení č. 46/1941 Sb. Jedinou podstatnou změnou oproti předchozí verzi textu bylo vypuštění rozmezí věku prikazovaných osob. Nyní mohly být teoreticky prikázány osoby jakéhokoliv stáří, pokud byly schopné danou práci vykonávat.

Část II. byla novinkou v předpisech zabývajících se prikazováním k práci. Podle § 14 mohli být nyní státní příslušníci Protektorátu prikazováni k práci i mimo území Protektorátu do ostatní Říše.

Část III. je zajímavá z hlediska zavedení nové kategorie pracovníků. V § 18 odst. 2 se hovoří o osobách na roveň postavených osobám prikázaným. Tato skupina pracovníků se vyznačovala tím, že ačkoliv se nejednalo o osoby k práci prikázané, neměly možnost odejít ze svého dosavadního pracovního místa. Mělo se zřejmě jednat o pracovní pozice značného strategického či politického významu. Úřad práce v takovém případě vydal dobrozdání, že souhlas s opuštěním určitého pracovního místa nemůže být udělen. Pracovní smlouva tak byla fakticky prohlášena z moci úřední za nezrušitelnou.

V části IV. byla nově upravena problematika omezené výměny pracovních míst, která regulovala fluktuaci pracujících. Oproti znění uveřejněném v nařízení č. 323/1939 Sb. došlo k několika dílčím změnám. Podle § 23 mohl být nyní pracovní poměr platně uzavřen nebo zrušen pouze se souhlasem úřadu práce. Dříve nebyl souhlas vyžadován paušálně, ale pouze u určitých kategorií zaměstnanců, vymezených vyhláškou příslušného ministerstva. Přesto byly zachovány výjimky, pro které souhlas vyžadován nebyl. Jednalo se především o sezónní a nádenické práce. Podle § 25 se nově

musel zaměstnanec v případě zániku pracovního poměru vždy hlásit u úřadu práce příslušném podle místa bydliště, eventuálně podle místa výkonu práce. Tato povinnost dříve rovněž nebyla stanovena paušálně na všechny zaměstnance.

Dne 7. prosince 1942 bylo vydáno vládní nařízení č. 404/1942 Sb. z. a n. „o zajištění stability mezd a platů a pracovní morálky“. Toto nařízení upravovalo podobný okruh otázek jako předcházející nařízení č. 330/1939 Sb. a mělo až na drobné odlišnosti totožné znění s vládním nařízením č. 13/1942 Sb. „o zajištění stability mezd a platů“. Předpis upravoval především pravidla pro stanovování výše mezd. Dále potíral přetahování zaměstnanců mezi zaměstnavateli a vymezoval možnosti, jak postihnout nekázeň na pracovišti. Z okruhu upravovaných problémů lze usoudit, že předpis měl za cíl ještě více omezit fluktuaci tím, že unifikoval výše mezd v jednotlivých profesích a zakazoval činnost zaměstnavatelů zaměřenou na aktivní získávání zaměstnanců příslibem lepších pracovních podmínek a vyšších mezd než poskytovala konkurence. Motivem pro tato opatření, stejně jako pro zvýšený zájem na udržení pracovní morálky, byla jistě snaha stabilizovat válečné hospodářství a zabránit výkyvům v produkci zapříčiněným odchodem zaměstnanců za lepším.

Předně bylo hned v § 1 zakázáno zvyšovat mzdy, platy a jiné pravidelné i jednorázové příplatky bez předchozího souhlasu ministerstva hospodářství a práce. Tento zákaz se netýkal pouze odměňování zaměstnanců, ale i živnostníků, osob pracujících z domova či osob placených úkolově. Z toho vyplývá, že se jednalo o snahu stabilizovat mzdy v celé ekonomice, nikoli jen v určitém sektoru. V případě nově vzniklých podniků či pracovních míst se výše mezd odvozovala z mezd v podnicích a na pracovních pozicích stejného druhu (§ 2). V pochybnostech o tom, jaký mzdový tarif se má použít, rozhodovalo ministerstvo hospodářství a práce. Výše uvedené se podle § 3 vztahovalo rovněž na snižování mezd a dalších odměn, pokud nebylo schváleno ministerstvem. Mzdy tedy byly fixovány zespoda i zeshora a změna pracovní smlouvy v otázce výše mzdy byla možná pouze s úředním souhlasem. Podle § 4 podléhaly souhlasu Ministerstva i změny jiných pracovních podmínek, které měly peněžitou hodnotu a vztahovaly se buď na všechny zaměstnance závodu, nebo alespoň na určitou skupinu zaměstnanců.

Ustanovení § 7 zakazovalo jakékoliv jednání, jehož účelem bylo odlákat zaměstnance z jeho dosavadního pracovního poměru pod příslibem vyšší mzdy nebo lepších pracovních podmínek. Zároveň podle § 10 zaměstnavatel nesměl přijmout do pracovního poměru osobu, o které věděl nebo mohl vědět, že je v nevypovězeném pracovním poměru u jiného zaměstnavatele a svoje závazky vůči němu by nadále nebyla schopná plnit. Zaměstnavatel měl povinnost zjistit si před uzavřením pracovní smlouvy, zda zájemce o práci již není zaměstnán jinde.

IV.c Závěr

Opatření uvedená v této kapitole sledovala rovněž různé cíle podle doby, kdy byla vydána. Alespoň orientačně jsou proto rozdělena do dvou podkapitol, které reprezentují dvě období. V prvním období, těsně po přijetí závěrů Mnichovské dohody, lze vypočítat snahu vlády zabránit přílivu „levné“ pracovní síly z pohraničí. Tito uprchlíci, kteří mnohdy zanechali na obsazených územích veškerý majetek, hledali jakoukoli práci a dost možná za jakýchkoliv podmínek. Podle mého názoru byla hlavním motivem pro vydání nařízení, které podmiňovalo zaměstnávání lidí pocházejících z pohraničí úředním souhlasem, právě obava ze zneužití jejich tíživé situace zaměstnavateli. Úřady díky tomuto opatření měly možnost regulovat zaměstnávání uprchlíků a ochránit tak stávající zaměstnance proti zhoršování pracovních podmínek a snižování mezd z důvodu silné konkurence na pracovním trhu.¹⁶ Další funkci tohoto opatření spatřuji v možnosti zrušit neudělením povolení pracovní poměry lidem, kteří pocházeli z pohraničí a k ČSR se již nadále nehlásili. Tedy především sudetským Němcům. Cílem zřejmě bylo uvolnit pracovní místa pro Čechy, kteří na rozdíl od Němců svoje zázemí v Sudetech ztratili. Lehce odlišné poměry panovaly v zemědělství. Zemědělských pracovníků byl patrně trvalý nedostatek. Alespoň v době sezonních prací. Z přijatých opatření je vidět zájem na udržení pracovníků právě v tomto oboru. Rolníci usazení v zemědělských podnicích nepotřebovali pro práci v těchto podnicích úřední povolení, i když pocházeli z pohraničí. Později bylo vyžadováno úřední povolení v případě přijetí bývalého pracovníka v zemědělství na práci v jiném oboru. Což ovšem mohlo mít i funkci ochrany zaměstnanců jiných hospodářských odvětví. Toto povolení nemělo být uděleno, pokud byl v daném okrese nedostatek zemědělských pracovníků. Na základě dalšího opatření již mohli být někteří pracovníci na zemědělské práce přímo přikázáni. Jednalo se především o osoby delší dobu nezaměstnané, poživatele veřejných důchodových dávek a o osoby pracující na veřejných investičních pracích, které byly ve svém

¹⁶ srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 128

zaměstnání dočasně postradatelné. Je zde tedy vidět vzrůstající prioritizace zemědělské výroby a to i před některými veřejnými investičními projekty. Zatímco příkazání na zemědělské práce mohlo trvat nejdéle 3 měsíce, následující vládní nařízení přitvrdila. Nařízení o pracovní povinnosti se vztahovalo na všechny státní příslušníky Protektorátu mužského pohlaví ve věku 16 – 25 let. Pracovní povinnost již nebyla omezena pouze na výkon prací v zemědělství a trvala až 2 roky. Kdo vykonal činnou vojenskou službu, čímž byla zřejmě myšlena základní vojenská služba, mohla se mu tato částečně započítat. To dává tušit, že pracovní povinnost byla koncipována jako náhrada za zrušenou základní vojenskou službu. Úřady zároveň měly možnost směřovat pracovní sílu do těch odvětví a na ta pracoviště, kde jí bylo momentálně nejvíce třeba. V závěru roku 1939 se objevují opatření usilující o zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců a omezení jejich fluktuace. Toho se mělo docílit tím, že hromadně určené pracovní podmínky a výše mezd ve větších podnicích schvalovalo příslušné ministerstvo, které je mohlo také závazně stanovit. Mělo se tak pravděpodobně zabránit stávkám a zbytečné fluktuaci zaměstnanců pryč z podniků s nevyhovujícím přístupem k pracujícím, což by ztěžovalo válečné zásobování, brzdilo výrobu a poškozovalo hospodářství. Z toho se dá usuzovat na nemalý význam protektorátního hospodářství pro Německo a na vzrůstající dirigismus v hospodářských vztazích po vypuknutí války. Aby se zabránilo fluktuaci zaměstnanců absolutně, mohlo být jejich přijímání a propouštění vázáno na souhlas úřadů práce. Příslušné ministerstvo mělo kompetenci stanovit vyhláškou, kterých skupin pracovníků se toto omezení bude týkat. Cíleno bylo asi hlavně na podniky strategické z hlediska zbrojní výroby. Naopak podniky zemědělské a lesnické byly z působnosti tohoto nařízení vyňaty. To je logické vzhledem k velkému podílu sezonních prací, což je pro toto odvětví typické a tudíž je vhodné zachovat těmto podnikům větší míru volnosti v personálních otázkách. Na počátku roku 1941 byl vydán předpis komplexního charakteru, který zrušil několik předcházejících nařízení a nahradil je. Zásadní změna nastala v oblasti příkazování pracovníků k neodkladným pracím. Tito mohli být příkazováni na práce v jakémkoliv oboru (již ne pouze v zemědělství) a jejich okruh byl omezen pouze věkem 18 – 50 let. Nikoli pohlavím. Příkazování měli být především svobodní a nezaměstnaní lidé. Ovšem zaměstnavatelům zároveň mohlo být nařízeno, aby uvolnili část zaměstnanců pro účely příkazování. Zaměstnanci zemědělských podniků měli být příkazováni opět jen k zemědělským pracím. Zde jsou vidět vzrůstající nároky

Německa na výkonnost protektorátního hospodářství. Zemědělská produkce ovšem neměla být ohrožena. V první polovině roku 1941 bylo Německo vojensky na vrcholu a připravovalo se na tažení proti Sovětskému svazu. To znamenalo přenést část výroby z Německa, jehož občané rukovali do armády, na bedra okupovaných zemí včetně Protektorátu. Důraz na zefektivnění válečného zásobování a výroby tak v protektorátním právu zanechal stopu v podobě ucelené normy, vládního nařízení č. 46/1941 Sb., které nově a komplexně upravilo řízení práce. Již v květnu 1942 byl ovšem vydán předpis č. 154/1942 Sb., který v problematiku řízení práce upravoval ještě šířeji. Je tedy vidět, že příkazování pracovních sil bylo bráno jako stěžejní nástroj protektorátního hospodářství. Postupem času, zvláště v souvislosti s nadcházejícími neúspěchy německé vojenské kampaně můžeme pozorovat stále větší státní zásahy do pracovního trhu ve snaze upřednostnit efektivitu před svobodným vývojem¹⁷. Z hlediska pracovního práva je asi nejzávažnější zákaz smluvní úpravy mezd a pracovních podmínek mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Dále pak nutnost žádat při uzavírání nebo vypovídání pracovní smlouvy Úřad práce o souhlas. Kontraktační svoboda při uzavírání pracovní smlouvy tak byla těmito zásahy omezena v podstatě až na samé minimum. Přednost byla dána naopak státem řízenému přidělování pracovních sil tam, kde to momentálně považoval za žádoucí. Proto byla rozšířena příkazovací pravomoc Úřadů práce a přikázáno bylo možné téměř kohokoliv bez omezení věku. Navíc také mimo Protektorát.¹⁸

Opatření v této kapitole představují zásah do smluvní svobody mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem ve smyslu § 861 a n. O.z.o., hlava XVII. „O smlouvách a právních jednáních vůbec“. Ve spojení s úpravou pracovní smlouvy uvedené v hlavě XXVI. § 1151 a n. Především pracovníci byli omezováni v možnosti zvolit si svobodně smluvní protistranu a dohodnout si podmínky pracovního poměru.

¹⁷ srov. Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Praha : Karolinum, 2002. str. 75 a n.

¹⁸ srov. Gebhart J., Kuklík J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006. str. 233

Závěr

Pro účely této práce jsem se snažil vyhledat veškeré právní předpisy, které byly vydány v období mezi 1. 10. 1938 až 31. 12. 1943 a které mají co do činění s občanským právem. Vzhledem ke způsobu, kterým se v daném období odbývala legislativní činnost se tato práce zabývá výlučně vládními nařízeními a nikoli zákony. Nelze tedy hovořit o tom, že byl občanský zákoník v této době nějak novelizován. Dá se hovořit pouze o tom, že platnost občanského zákoníku byla nepřímým způsobem oklešťována. V této práci jsem tak popsal a do historických souvislostí uvedl předpisy, které sice změnilly povahu českého občanského práva, ale neusilovaly o jeho vlastní přetvoření. Tyto předpisy byly po válce zrušeny ústavním dekretem prezidenta republiky č. 11/1945 „o obnovení právního pořádku“, jelikož se nejednalo o právní normy vydané ze svobodné vůle československého lidu¹⁹. Proto je také profesor Krčmář v poválečných vydáních svých učebnic občanského práva vůbec nebere v potaz.²⁰

Celkově se občanské právo v mnou sledovaném období a intencích vyvíjelo směrem k omezení především vlastnického práva a jeho složky, kterou je právo smluvně se zavazovat ohledně vlastního majetku. Tak tomu bylo třeba v případě omezení smluvní svobody při uzavírání nájemních smluv k bytu, kdy pronajímatel musel pronajmout byt v první řadě úředně vybranému uchazeči. Neměl možnost si svobodně vybrat smluvního partnera. K čistému omezení vlastnického práva pak docházelo v případě, kdy vlastník zemědělské půdy, který tuto půdu neosel úředně stanovenou plodinou, byl ve svém vlastnictví omezen nuceným hospodářem až tak dalece, že mu zbylo pouze holé vlastnictví bez možnosti brát z pozemků jakýkoliv užitek. Jde o jasný zásah do podstatného atributu vlastnického práva, nakládat s věcí jako s věcí vlastní. Obdobně je možné hodnotit situaci i v oblasti omezení obchodu a spotřeby movitých věcí, třeba potravin. Naproti tomu čisté omezení kontraktační svobody lze nalézt třeba v příkázání k zemědělským pracem. Pracovník se de facto stal zaměstnancem

19 srov. Malý, Karel et al. Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945. Praha : Linde a.s., 1999. str. 413

20 Krčmář, Jan. Právo občanské I. : Výklady úvodní a část všeobecná. Praha : nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1946.

zemědělského podniku, kam byl přikázán. Tento pracovní poměr mu byl ovšem naoktrojován. Nemohl si tedy svobodně vybrat smluvní protistranu a dohodnout si podmínky. Částečně bylo omezeno i právo domáhat se náhrady škody. Toto právo bylo v případě škod vzniklých během politických zvrátů z období druhé republiky v podstatě redukováno na oprávnění přihlásit svoji škodu úřadům a očekávat odškodnění, na které nebyl právní nárok.

Mohu tedy konstatovat, že pomnichovské období bylo pro vývoj občanských práv krajně nepříznivé a s množícími se vojenskými neúspěchy Německa docházelo ke stále rozsáhlejším zásahům státu do sféry soukromého práva, převážně v oblastech pracovního a bytového práva.

Použitá literatura a prameny

ANDRES, Bedřich. Deník : Proměny v občanském právu od r. 1933. Právník. 1944.

BARTOŠ, Josef. Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945. Praha, 1986.

BENEŠ, Vojta. Žalář milionů : Protektorát Čechy a Morava. Praha : Pokrok, 1947.

BRANDES, Detlef. Češi pod německým protektorátem. Praha : Prostor, 2000.

BUDNÍK, J. Kontinuita státu a práva československého. Právník. 1947.

FRANK, K.H. Čechy a Morava v Říši. Praha, 1941.

GEBHART J., KUKLÍK J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.a. Praha, Litomyšl : Paseka, 2006.

GEBHART J., KUKLÍK J. Velké dějiny zemí Koruny české : svazek XV.b. Praha, Litomyšl : Paseka, 2007.

HOFFMANN, J. Československý a slovenský právní řád. Právník. 1946.

CHMELA, Leopold. Hospodářská okupace Československa, její metody a výsledky. Praha : Orbis, 1946.

KÁRNÝ M., MILOTOVÁ J., KÁRNÁ M. Protektorátní politika Reinharda Heydricha. Praha : TEPS, 1991.

KRÁL, Václav. Chtěli nás vyhubit. Praha, 1961.

KRČMÁŘ, Jan. Právo občanské I. : Výklady úvodní a část všeobecná. Praha : nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1946.

MALÝ, Karel et al. Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945. Praha : Linde a.s., 1999.

MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava : Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 – 1945. Praha : Karolinum, 2002.

PASÁK, Tomáš. JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945). Praha : Horizont, 1997.

PRŮCHA, Václav. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1945, I. díl. Brno, 2004.

RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát : Ideologické proměny české politiky v druhé republice. Praha : Karolinum, 1997.

ROUČEK F., SEDLÁČEK J. Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha : Codex Bohemia, 1998.

SOBOTA, Emil. Co to byl protektorát. Praha : Kvasnička a Hampl, 1946.

SVATUŠKA, L. Říšskoněmecký právní řád v Protektorátu Čechy a Morava. Moderní stát, 1939, 1940.

TOMÁŠEK, Dušan. Deník druhé republiky. Praha : Naše vojsko, 1988.

Použité předpisy byly vydány v úřední Sbírce zákonů a nařízení :

Obecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb. z. s. ze dne 1. června 1811

Vládní nařízení č. 211/1938 Sb. z. a n. ze dne 3. října 1938

Vládní nařízení č. 218/1938 Sb. z. a n. ze dne 9. října 1938

Vládní nařízení č. 224/1938 Sb. z. a n. ze dne 19. října 1938

Vládní nařízení č. 228/1938 Sb. z. a n. ze dne 12. října 1938

Vládní nařízení č. 233/1938 Sb. z. a n. ze dne 14. října 1938

Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 287/1938 Sb. z. a n. ze dne 16. listopadu 1938

Vládní nařízení č. 304/1938 Sb. z. a n. ze dne 25. listopadu 1938

Vyhláška ministra financí č. 305/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. listopadu 1938

Vládní nařízení č. 313/1938 Sb. z. a n. ze dne 6. prosince 1938

Vládní nařízení č. 35/1939 Sb. z. a n. ze dne 10. března 1939

Vládní nařízení č. 93/1939 Sb. z. a n. ze dne 26. října 1939

Vládní nařízení č. 99/1939 Sb. z. a n. ze dne 6. dubna 1939

Vládní nařízení č. 109/1939 Sb. z. a n. ze dne 31. března 1939

Vládní nařízení č. 177/1939 Sb. z. a n. ze dne 23. června 1939

Vládní nařízení č. 190/1939 Sb. z. a n. ze dne 25. července 1939

Vládní nařízení č. 206/1939 Sb. z. a n. ze dne 18. září 1939

Vládní nařízení č. 323/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939

Vládní nařízení č. 330/1939 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939

Vládní nařízení č. 29/1940 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1939

Vládní nařízení č. 140/1940 Sb. z. a n. ze dne 22. února 1940

Vládní nařízení č. 159/1940 Sb. z. a n. ze dne 29. dubna 1940

Vládní nařízení č. 46/1941 Sb. z. a n. ze dne 23. ledna 1941

Vládní nařízení č. 248/1941 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1941

Vládní nařízení č. 13/1942 Sb. z. a n. ze dne 10. prosince 1941

Vládní nařízení č. 325/1942 Sb. z. a n. ze dne 9. září 1942

Vládní nařízení č. 404/1942 Sb. z. a n. ze dne 7. prosince 1942

Vládní nařízení č. 103/1943 Sb. z. a n. ze dne 20. dubna 1943

Vládní nařízení č. 220/1943 Sb. z. a n. ze dne 5. srpna 1943

Resume

Změny v oboru občanského práva v období druhé československé republiky a Protektorátu Čechy a Morava (1938 – 1943)

Tématem této práce jsou proměny českého občanského práva v letech 1938 - 1943. Práce popisuje a komentuje právní normy, převážně vládní nařízení, vydávané československou a později protektorátní vládou během největšího rozmachu německé moci v Evropě. Tato normotvorba nahrazovala demokratické zákonodárství, které v prostředí nacistické totality neexistovalo. Platné občanské právo bylo těmito nařízeními měněno příležitostně a nepřímým, čímž vznikla nepřehledná situace. Po válce byla většina těchto vládních nařízení prohlášena jako neplatná a tudíž se jejich vlivem na občanské právo nikdo nezabýval. Vládní nařízení jsou rozdělena do čtyř kapitol, a to podle jejich zaměření na normy omezující volné nakládání s majetkem, normy upravující náhradu škody, normy upravující nájemní vztahy a normy upravující pracovněprávní vztahy. Normy jsou v kapitolách chronologicky řazeny a opatřeny stručným komentářem. Je tak možné sledovat vývoj jednotlivých oblastí občanského práva v čase. Nejrozsáhlejší jsou kapitoly zabývající se právem nájemním a právem pracovním, kde byly zásahy vlády největší. Celkově práce vytváří přehled o postupném omezování občanských práv, které bylo přímo úměrné vzrůstající nacistické moci a snaze podřídit veškerý život v Protektorátu válečným účelům.

Klíčová slova:

Občanské právo

Protektorát

Okupace

Resume

Changes in civil law during the Second Czechoslovak Republic and the Protectorate of Bohemia and Moravia (1938 – 1943).

The main subjects of this piece of work are changes in Czech civil law between 1938 and 1943. Law rules (especially government orders) that were created by Czechoslovak (later by Protectorate) government in the period of strong German power in Europe are described and commented. Democratic legislation was being replaced this way step by step and this process resulted into a very chaotic situation. However, most of these innovations were declared invalid after the end of the war. The government orders are divided into four sections according to their subjects – regulation of free treatment of properties, compensations of damages, rental issues and labour-law relationships. Ordering is chronological and a brief comment is added, so that it is possible to see the development of single sections of civil law in time. The parts focused on rental law and labour law are more detailed because the most significant changes occurred in these fields of interest. To conclude, this work is an overview of the right restrictions which were parallel to the increase of Nazi power.

Keywords:

Civil law

Protectorate

Occupation